

DANMARKS STATISTIK

STATISTISKE MEDDELELSER

4. RÆKKE 50. BIND 4. HEFTE

COMMUNICATIONS STATISTIQUES 4me SÉRIE TOME 50 4ième LIVRAISON

PRODUKTIONSSTATISTIK FOR AARET 1913

(HAANDVÆRKS- OG INDUSTRIITÆLLINGEN AF 1914)

IV

STEN-, LER- OG GLASINDUSTRIEN

STATISTIQUE DE LA PRODUCTION INDUSTRIELLE 1913
(RECENSEMENT INDUSTRIEL 1914)

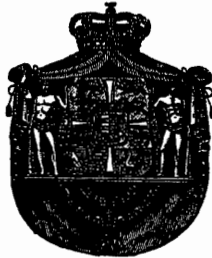
IV

INDUSTRIES CÉRAMIQUES ET VERRERIE

UDGIVET AF DET STATISTISKE DEPARTEMENT

PUBLIÉ PAR LE DÉPARTEMENT DE LA STATISTIQUE

KØBENHAVN

BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI

1916

Forord.

I Forordet til første Hæfte af Produktionsstatistikken er der gjort nærmere Rede for den Hjemmel, Departementet har haft til Tilvejebringelsen af de produktionsstatistiske Oplysninger, for Undersøgelsens Omfang m. v., som man derfor her kan indskrænke sig til at henvise til.

Nærværende fjerde Hæfte omhandler de i Industritællingstabelværkerne til Gruppe VII henførte Erhverv, idet dog enkelte Smaaerhverv samt „Cementstøberier“ er udeladte, hvorimod „Tørvefabriker“ er tilføjet som et Erhverv, der er nær beslægtet med flere af de her behandlede.

Det statistiske Departement i Juni 1916.

ADOLPH JENSEN.

Johs. Dalhoff.

Indhold.

	Side
1. Stenhuggerier og Skærvefabrikker	7
2. Møllestensfabrikker	11
3. Kalk- og Kridtværker	12
4. Cementfabrikker	16
5. Kaolinslemmerier	19
6. Porcelæns, Fajance og Terrakottafabrikker	20
7. Lervarefabrikker og Pottemageri	24
8. Teglværker	25
9. Tørfabrikker	40
10. Glasvarefabrikker	42
<i>Résumé en français</i>	47

Publikationer vedrørende Haandværks- og Industritællingerne:

1897: Danmarks Haandværk og Industri ifølge Tællingen den 25. Maj 1897. (Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra A Nr. 1).

1906: Danmarks Haandværk og Industri ifølge Tællingen den 12. Juni 1906. (Statistisk Tabelværk, 5. Række, Litra A Nr. 7).

— Produktionsstatistik. (Statistiske Meddelelser, 4. Række, 30. Bd.).

1914: Produktionsstatistik.

I. Tekstilindustrien. (Statistiske Meddelelser, 4. Række, 50. Bd., 1. Hæfte).

II. Produktionen af Nærings- og Nydelsesmidler. (do., 2. Hæfte).

III. Beklædnings- og Læderindustrien. (do., 3. Hæfte),

1. Stenhuggerier og Skærvefabrikker.

Ved Industritællingen i 1914 taltes af Stenhugger- og Stensliberforretninger, hvorunder tillige henførtes Stenbrud, Marmorfabrikker o. l., ialt 419. Til Sammenligning med 1906 anføres følgende Tal:

	Antal Virksomheder		Ialt	Antal Arbejdere
	med 0—5 Arb.	med over 5 Arb.		
1906	574	34	608	1 350
1914	387	32	419	1 026

Naar Antallet af smaa Virksomheder er gaaet ned med ca. 200, kan dette maaske i nogen Grad skyldes en mindre fuldstændig Tælling i 1914 end i 1906 af disse Smaabedrifter, hvoraf det ganske overvejende Flertal arbejder uden Medhjælpere (henholdsvis 450 og 271 ved de to Tællinger), men Faget som Helhed er iøvrigt i Tilbagegang, Paa Bornholm fandtes 17 Virksomheder med 495 Arbejdere; her var der kun 4 Smaavirksomheder med 5 Arbejdere eller derunder.

Da Virksomhederne paa Bornholm er af en anden Karakter end i det øvrige Land, hvor denne Industri i det væsentlige er begrænset til at bearbejde indkøbte Raastoffer, medens den paa Bornholm delvis fremskaffer selve disse, har man i Produktionsstatistikken foretaget en Deling mellem de bornholmske og de øvrige Virksomheder.

Blandt de bornholmske omfatter Produktionsstatistikken de 10 største, der i 1913 beskæftigede gennemsnitlig 470 Arbejdere, hvoraf 2 var Kvinder (Granitslibere), og iøvrigt efter Beskæftigelses Art fordelte sig paa følgende Maade:

I Bruddene	94
Ved Brostenshugning og Skærvekhusning	101
- Hugning og Slibning af Bygningssten	184
- " " " " Gravmonumenter	54
- Værktøjsreparation	26
Som Kuske el. a.	11

Ialt... 470

Der er tre Virksomheder, der driver egentligt Granitbrud i Forbindelse med Brostenschugning m. v.; for de øvrige er enten Bygningsarbejde eller Forarbejdelse af Gravmonumenter Hovedvirksomheden. Den samlede Produktion i 1913 fremgaar af følgende:

Granit:	Mængde		Værdi
	Tons		Kr.
Bygningsarbejde.....	6 199		297 000
Gravmonumenter	756		108 000
Brosten	19 037		312 000
Skærver	29 320		121 000
Affald m. m.	3 860		7 000
Utilhugget Granit.....	1 190		25 000
Ialt...	—		870 000

Af Gravmonumenterne er 300 Tons angivne at være slebne; den øvrige Produktion er kun tilhugget.

Til Sammenligning med Produktionen i 1905 skal anføres nedenstaaende Oversigt:

	1905		1913	
	Tons *)	Kr.	Tons	Kr.
Brosten	c. 29 000	280 000	19 000	312 000
Skærver og Affald...	9 000	16 400	33 000	128 000
Andet Arbejde	—	388 000	—	430 000
Ialt...	—	684 400	—	870 000

*) Ved Omsætning fra Rummaal til Vægt er her regnet med, at 1 m³ Skærver vejer ca. 1 500 kg, 1 m³ Brosten ca. 2 500 kg.

Stigningen i Salgsværdien skyldes dels højere Priser, dels en stærk Forøgelse af Produktionen af Skærver; af Bygnings-, Monumentarbejde o. l. er Salget ikke væsentlig forandret. Medens Forholdet mellem indenlandsk Produktion og Indførsel af Stenindustriens Produktion vil blive omtalt senere, skal det her anføres, at der fra Bornholm til Udlandet udførtes i 1913 ca. 20 400 Tons Brosten, hvoraf ca. Halvdelen var til Landevejsbrolægning (mindre, og kun delvis tilhuggede Sten) og ca. 16 400 Tons Skærver, Affaldssten o. l.; ialt gik altsaa over to Tredjedele af denne Del af Produktionen i det anførte Aar til Udlandet; af Bygningsarbejde m. v. var Udførselen ganske ubetydelig.

Endelig skal det anføres, at den bornholmske Stenindustri nu beskæftiger langt færre Arbejdere end i 1905, nemlig som

anført ca. 500 mod ca. 700 i 1905; Grunden hertil er i væsentlig Grad den, at man gaar over til Maskindrift. Paa Hammeren er f. Eks. nu al Haandboring afskaffet og erstattet med Trykluft-Boremaskiner, ligesom al Raamaterialet til Brostenene fremstilles paa Maskine, saaledes at Brosteshuggerne kun anvendes til Pudsning af en Del af de paa Maskinerne udkløvede Sten.

Af de 400 Stenhuggervirksomheder, der ifl. Industritællingen findes i det øvrige Land, men som tilsammen kun beskæftiger omtrent samme Antal Arbejdere som de bornholmske Virksomheder (ca. 500), er der kun 15, for hvilke der foreligger Produktionsstatistik. Disse beskæftigede ialt 198 Arbejdere, der efter Beskæftigelsens Art fordelte sig paa følgende Maade:

Ved Tilhugning af Bygningssten	92
- Slibning	19
- Fabrikation af { Sten- og Billedhuggere	45
Gravmonumenter { Slibere	22
- Værktøjsreparation o. a.	20
Ialt...	198

Disse Arbejdere er alle Mænd; overhovedet er der i denne Industri som Helhed kun beskæftiget ca. 30 Kvinder.

Om Produktionen i disse Virksomheder er indhentet nedestaaende Oplysninger:

	Mængde	Værdi	
	Tons	Kr.	
Granit	{ Bygningsarbejde, uslebet	2 140	206 500
	— slebet	130	17 300
	{ Gravmonumenter, uslebet	c. 600	79 900
	— slebet ...	c. 360	59 900
Sandsten	{ Bygningsarbejde	780	91 300
	Gravmonumenter	100	23 200
Marmor	{ Bygningsarbejde	—	24 700
	Gravmonumenter	—	68 100
	Plader, Konsoller etc.	—	131 000
Kalk- og Klæbersten	—	26 500	
Ialt...	—	728 400	

Til den anførte Sum, 728 400 Kr., skal lægges et mindre Beløb for Reparationsarbejder, for Arbejde udført for andre, som selv har tillagt Materialier, o. l. For 1905 blev Produktionsværdien opgjort for 18 Virksomheder med ca. 200 Arbejdere, (altsaa samme

Antal som de her omhandlede 15 Virksomheder i 1913) til 546 000 Kr., men i hvilken Grad Fremgangen skyldes højere Priser eller forøget Produktion, lader sig ikke afgøre, da man for 1905 ikke har Oplysninger om Produktionsmængden. Disse er iøvrigt ogsaa ret usikre og mangelfulde for 1913. For de Stenarter, der udelukkende indføres fra Udlandet, kan det efter Handelsstatistikken anføres, at Forbruget i 1913 var: af Marmor 1 517 Tons, af Sandsten 654, af Kalksten 893; af raa Granit indførtes fra Udlandet 8 715 Tons, men hertil skal lægges, hvad der fra Bornholm tilføres det øvrige Land.

De ca. 350 Stenhuggervirksomheder, som Produktionsstatistikken ikke omfatter, beskæftiger sig, som det kan ses af Industrietællingsskemaerne, i overvejende Grad med Tilhugning af Gravmonumenter. Under Hensyn til at $\frac{4}{5}$ af dem arbejder uden fremmed Hjælp, kan deres Produktions Værdi næppe anslaaes til mere end $\frac{1}{4}$ à $\frac{1}{2}$ Mill. Kr.

Af Grus- og Skærvefabrikker er der i Industrietællingen opført 48 med 438 Arbejdere; heraf er imidlertid kun 20 med 236 Arbejdere egentlige Skærvefabrikker, og af disse omfatter Produktionsstatistikken 8 med 185 Arbejdere (gennemsnit i 1913: 175 Arbejdere). Et Centrum for denne Industri er Roskilde- og Holbæk-Eggen.

Produktionen i de 8 Virksomheder i 1913 fremgaar af følgende:

	Tons	Kr.
Granitaffald	2 700	3 100
Skærver	56 100	167 000
Singels o. l.	25 300	45 000
Grus	107 500	83 500
Flint	2 400	4 300
Kalksten	1 600	4 300
Ialt...	—	307 200

En Virksomhed af særlig Karakter, der ikke er indbefattet under de foran omtalte, er Opsamlingen og Opgravningen af Kugleflint ved Stevns og Møens Klint. Herved var forskellige Firmaer beskæftigede, og Produktionen androg i 1913 mindst 25 000 Tons

(til Værdi ca. 38 Kr. pr. Tons), idet alene Udførselen til Udlandet udgjorde en saa stor Mængde; det hjemlige Forbrug er dog antagelig kun ubetydeligt i Forhold til Udførselen. Kugleflinten anvendes i Cementmøller og lignende Knuseværker.

Indførselen af Stenhuggerarbejde fra Udlandet androg i 1913 ca. 1 800 000 Kr., hvoraf for Brosten 988 000 Kr. (67 300 Tons), for Skærver 492 000 Kr. (92 700 Tons) og for Bygnings-, Monument- og Marmorarbejder ca. 300 000 Kr. Den samlede Værdi for her producerede Brosten var, som nævnt, 312 000 Kr. (19 000 Tons), men saa godt som hele denne Mængde synes at blive solgt til Udlandet, saaledes at Indførselsmængden i det væsentlige maa svare til vort eget Forbrug; den opgjorte Produktion af Skærver (85 400 Tons) kan langt fra være fuldstændig, i det den kun omfatter den fabrikmæssige Produktion, men ikke den Skærvehugning, der foregaar ved Vejene o. l.; af danske Skærver udførtes i 1913 12 200 Tons. Forbruget er altsaa ca. 166 000 Tons foruden det Tillæg, der maa gøres. Den samlede Produktion af egentligt Sten- og Billedhuggerarbejde andrager en Salgsværdi, der, naar der gøres et Tillæg for alle de smaa Stenhuggerier, vil kunne ansættes til omkring 1½ Mill. Kr. Der udførtes i 1913 kun for ca. 30 000 Kr. Indførselsværdien er som nævnt 300 000 Kr., men i Forhold til de indførte Mængder er dette Tal betydeligt højere, end Produktionens Værdi er i Forhold til Produktionsmængden. Herved maa dog dels tages i Betragtning, at Indførselsværdien inkluderer Fragt etc., dels at de indførte Varer kan være finere forarbejdet, men i al Fald maa det antages at være højt regnet, naar Indførselen sættes til en Femtedel af Produktionen.

2. Møllestensfabrikker.

Der var ifl. Industritællingen i 1914 i alt 11 Møllestens- eller Kværnfabrikker med 62 Arbejdere. Der foreligger Produktionsstatistik for 1913 for 7 af disse Virksomheder, der tilsammen beskæftiger 56 Arbejdere, hvoraf ca. 15 Maskinarbejdere; af de øvrige 4 Virksomheder er de 2 ganske smaa.

Produktionen androg i 1913 for de 7 Virksomheder:

	Antal	Vægt Tons	Salgsværdi Kr.
Kunstige Møllesten	4 757	1 988	233 000
— — i færdige Kværne	778	382	46 000
Færdige Kværne og Knuseværker . . .	--	--	70 000

3 af Virksomhederne har fremstillet ikke blot Møllesten, men tillige Kværne med tilhørende Sten (389 Kværne med et Par Sten til hver), og det samme synes at gælde en af de Virksomheder, hvorfra der mangler Produktionsstatistik. Den samlede Produktion af Møllesten kan antagelig sættes til ca. 6000 Stkr., til en Vægt af 2500 Tons og en Værdi af ca. 300 000 Kr.; til Sammenligning hermed skal anføres, at der indførtes i 1910—13 gennemsnitlig af:

naturlige Mølle- og Kværnsten	77 Tons	} til Værdi af 15 000 Kr.
kunstige — — — —	15 —	

I 1906 var Antallet af Møllestensfabrikker 7 med 32 Arbejdere; der har saaledes været Fremgang i denne Industri, skønt Antallet af Møller er i Tilbagegang (2636 i 1906, 2422 i 1914); Forklaringen maa søges i, at Møllerne i stigende Omfang anvender de saakaldte »kunstige« Møllesten, der kan fremstilles her i Landet og gaar bort fra de naturlige, franske og rhinske (se nærmere herom u. Produktionsstatistikens Afsnit om Mølleindustrien¹).

3. Kalk- og Kridtværker.

Kalk- og Kridtproduktionen deler sig i følgende 3 Led: Brydningen af Kalk og Kridt, Kalkbrændingen og Tilvirkningen af Mørtel; desuden omfatter den en saadan mere speciel Virksomhed som Kridtslemning.

Produktionens forskellige Led er dog bedriftsmæssig nøje sammenknyttede, ligesom adskillige af denne Industri's større Bedrifter er økonomisk forbundne paa forskellig Maade, (saaledes driver A/S »De jyske Kalkværker« 3 Kalkbrud med Kalkbrænde-

¹) Stat. Medd., 4. Række 50. Bind, Hæfte 2, Side 16.

rier og 1 Kridtbrud; A/S Ny Kalkbrænderi 2 Kalkbrænderier o. s. v.), medens der paa den anden Side er en hel Del Smaabedrifter (Kalkbrænderier), der drives af vedkommende Ejer i Forbindelse med f. Eks. Bygningshaandværk, Landbrug el. l.

Industritællingen af 1914 omfatter ialt 102 Virksomheder med 896 Arbejdere, der er henført til Kridtslemmerier, Kalkbrud, Kalkværker eller Mørtelfabrikker. I 1906 taltes der 107 Virksomheder med 851 Arbejdere; her har der altsaa ikke fundet nogen væsentlig Forandring Sted.

Af de 102 Virksomheder er der 67, for hvilke der ikke foreligger Produktionsstatistik for 1913; men disse er alle Virksomheder med nogle faa (højest 6) Arbejdere, og det er alle smaa Kalkbrænderier, hvoraf enkelte tillige har nogen Kalkbrydning eller tillige er Mørtelfabrikker.

Af de 35 Virksomheder, Produktionsstatistikken omfatter, er 9 rene Kalkbrud (eller Kridtbrud og -slemmerier), 14 Kalkbrud, forbundne med Kalkbrænderi, og 12 Kalkbrænderier eller Mørtelfabrikker.

De her omhandlede Virksomheder beskæftigede følgende Antal Arbejdere:

	Sommer	Vinter
Beskæftigede ved Kalk- og Kridtbrydning	429	302
— - Gødningskalkmøller	40	27
— - Kalkbrænding	116	85
— - Mørtelfabrikation	30	17
— - Kridtslemning	51	21
	Ialt...	452
Desuden beskæftigedes af Kuske	79	66

En Del af de større Virksomheder indskrænker ikke Arbejdertallet om Vinteren, andre Virksomheder ligger helt stille i nogle Maaneder, og atter andre formindsker Arbejdertallet. De for henholdsvis Sommer og Vinter anførte Tal svarer nærmest til Maksimums- og Minimumsantallet af beskæftigede Arbejdere. Iøvrigt maa det erindres, at Fagets samlede Arbejdertal er 200 à 250 større end det anførte Maksimumstal.

Om Produktionen af raa Kalk i 1913 er oplyst nedenstaaende, hvortil er føjet Tallene for den Del af Produktionen.

udføres, og for Indførselen af de tilsvarende Produkter fra dlandet.

	Produktion		Udførsel		Indførsel		Forbrug
	Mængde m ³	Værdi 1000 Kr.	Mængde *) m ³	Værdi 1000 Kr.	Mængde *) m ³	Værdi 1000 Kr.	
Kalksten:							
solgte til tekn. Brug	34 600	160,7	25 000	146,0	15 500	303,0	25 100
— til Brænding	48 200	298,6	4 200	49,0	12 900	213,0	}107 600
brændte i egen Ovn	50 700	227,6	—	—	—	—	
			Tons		Tons		Tons
Gødningkalk **)	37 400	198,7	5 400	27,0	6 500	32,0	38 500

*) I Handelsstatistiken er Mængden opgivet i Vægt. 1 m³ er regnet = 2,7 Tons.

**) Desuden har en Cementfabrik produceret 1 000 m³ til Værdi 13 800 Kr.

Landets største Kalkværk er det ved Fakse; herfra hidrører saa godt som hele Produktionen af Kalk til teknisk Brug og godt Halvdelen af Kalk til Brænding foruden en Del Gødningkalk eller ialt ca. 95 000 m³. Kalk til Brænding produceres i øvrigt i Grenaaegnen (Trustrup-, Djursland-, Kirial- og Katholm-Værkerne), i Vokslev ved Nibe, i Værkerne ved Daubjerg, Hjerm og Sevel i Egnen vest for Viborg, ved Thisted og Bjørndal i Thy samt i enkelte sjællandske Værker (Havdrup, Kagstrup, Knabstrup m. fl.). Delvis producerer disse Værker ogsaa Gødningkalk, der iøvrigt faas fra adskillige andre Steder i Jylland eller paa Sjælland. Den ovenstaaende Opgørelse heraf er derfor næppe fuldstændig.

Det vil ses, af Størstedelen af Produktionen af Kalk til teknisk Brug blev udført (til Tyskland, Norge og Sverrige), medens der paa den anden Side af de danske Sukkerfabrikker indføres Kalk (fra Sverige) til Brug ved Sukkerrensningen. Af Kalk til Brænding er der ligeledes nogen Indførsel fra Sverige.

Produktionen af Kalksten var baade med Hensyn til Mængde og Værdi omtrent den samme i 1913 som det, den blev opgjort til for 1905 (ca. 130 000 m³ til Værdi ca. 660 000 Kr.), men det maa antages, at en Strejke paa Fakse Kalkbrud i 1905 (i ca. 3 Uger) har bragt Produktionen noget ned under, hvad den ellers vilde have været. Af Gødningkalk var Produktionen ifl. Opgørelsen for 1905 knap halv saa stor den Gang som i 1913 (14 800

mod 37 400 Tons), men Prisen var den samme nemlig 5 Kr. pr. Ton.

Af Kalkbrænderier omfatter Produktionsstatistikken 22, hvoraf 12 er i umiddelbar Forbindelse med Kalkbrud, medens de andre ligger i eller ved Byer; som allerede bemærket er der adskillige (ca. 60) smaa Kalkbrænderier, hvorfra der mangler nærmere Oplysninger.

Mængden af brændt Kalksten er derfor ogsaa kun opgjort til 87 000 m³, hvoraf 50 800 m³ af Kalk fra egne Brud og 36 200 m³ købt fra andre Brud i Ind- og Udland, medens Landets samlede Forbrug foran blev opgjort til 107 600 m³. Af de 87 000 m³ Kalksten er fremstillet:

48 934 Tons brændt Kalk til Værdi 1 509 500 Kr.	
2 554 — Melkalk —	55 700 —
392 — pulv. brændt Kalk —	9 500 —

Den samlede Produktion bliver ca. 52 000 Tons, men hertil maa gøres et Tillæg paa mindst 20 pCt. for de smaa Kalkbrænderiers Produktion; man kommer derved op paa ca. 63 000 Tons. Der indførtes endvidere i 1913 6 500 Tons brændt Kalk og Mørtel, saaledes at Forbruget bliver ialt ca. 70 000 Tons. Gennemsnitsprisen er for brændt Kalk Kr. 3,10 pr. Tons, for Melkalk Kr. 2,20. Til Brændingen af de 87 000 m³ Kalksten medgik 14 700 Tons Kul, hvilket svarer til ca. 170 kg Kul pr. m³ Kalksten, eller — i Forhold til det færdige Produkt — ca. 280 kg Kul pr. 1000 kg brændt Kalk.

Det samlede Antal af de ved Brændingen benyttede Ovne er for de 22 Kalkbrænderier 47, hvoraf 14 er Ring- (eller Lang-) ovne, 20 periodiske Skaktovne og 13 ikke periodiske Skaktovne. 10 Værker havde kun Ringovn (1 hver, i 2 Tilfælde 2 hver), 2 havde 1 Ringovn hver, men tillige Skaktovn, 5 Værker havde kun periodiske Ovne og 4 kun ikke-periodiske Skaktovne; 1 Værk havde begge disse sidste Slags Ovne.

Kalkbrændingen synes hverken med Hensyn til Produktionens Omfang eller Produktets Pris at være undergaaet nogen væsentlig Forandring siden 1905, men paavirkes selvfølgelig af de enkelte Aars Konjunkturforskel i Byggefagene.

Fremstillingen af Mørtel (rørt brændt Kalk, blandet med Sand) foregaar i Almindelighed paa Byggepladserne og ikke som en særlig industriel Virksomhed. I København findes dog et stort Mørtelværk, og desuden foreligger der Oplysning om 5 andre Mørtelværker; Produktionen i disse 6 Værker androg:

	Mængde	Værdi	Forbrug af brændt Kalk
	hl	1000 Kr.	Tons
Kalkmørtel.....	1 196 000	955,0	18 100
Hvidtekalk.....	42 000	72,3	1 883

De 6 Værker har saaledes brugt ca. 20 000 Tons brændt Kalk eller $\frac{2}{7}$ af det foran anslaaede Forbrug i hele Landet. Paa det københavnske Værk falder over 90 pCt. af den anførte Produktion.

Produktionsstederne for Raakridt er dels Stevns Klint, hvor der baade udskæres Bygningssten (i 1913: 2 100 Tons til Værdi 14 000 Kr.) og brydes almindelig Raakridt, dels Egnen ved Mariager og forskellige Steder ved Limfjorden; de største Brud ligger ved Aalborg. Produktionen kan for 1913 ansættes til mindst 100 000 Tons til Værdi af ca. 150 000 Kr.; der udførtes i 1913 93 600 Tons, hvoraf ca. $\frac{2}{3}$ fra Aalborg, henved $\frac{1}{3}$ fra Stevns. Udførselen gik hovedsagelig til russiske Cementfabrikker.

Der foreligger Oplysninger om 4 Kridtslemmerier (Aalborg, Nr. Flødal, Aamølle pr. Hadsund og Stevns); desuden har en af Cementfabrikkerne Kridtslemmeri. Tilsammen for disse Værker er Produktionen af slemmet Kridt i 1913 opgjort til 10 600 Tons til Værdi 146 800 Kr. Omtrent Halvdelen af Produktionen blev udført til mange forskellige Lande, medens Resten brugtes i den hjemlige Farveindustri. Indførselen, der er toldpligtig, er ganske ubetydelig (i 1913: 67 Tons til Værdi 5 000 Kr.).

4. Cementfabrikker.

Til de 5 Cementfabrikker, nemlig »Dania« og »Cimbria« ved Mariager Fjord og »Aalborg Portland Cementfabrik«, »Danmark« og »Norden« ved Limfjorden, som fandtes ved Industritællingen i 1906 er senere kommet 3 nye nemlig »Nørre-Sundby« og »Dansk Andels Cementfabrik« ved Limfjorden samt »Kongsdal« ved Ma-

riager Fjord, saaledes at Fabrikernes Antal ved Industritællingen i 1914 var 8. For alle disse Virksomheder foreligger der Produktionsstatistik for Aaret 1913.

Virksomhedernes Arbejdertal er for 1913 gennemsnitlig opgivet til 1689¹⁾, hvoraf 25 var Kvinder. Af Arbejderne beskæftigedes

i Kridtbrud og Lergrav.....	266
paa Bødkerværksted	226
— Maskinværksted.....	101
som Haandværkere	50
ved Sækkereparation	27
ved selve Cementfabrikationen, i Pakhuse osv.	1019
	i alt... 1689

I 1905 var Arbejdertallet 1113 og i 1897 879, men Stigningen i disse Tal er dog langt fra at svare til Stigningen i Mængden af produceret Cement, idet denne nu er 2¹/₂ à 3 Gange saa stor som i 1905 og 6 à 7 Gange saa stor som i 1897; det kan i denne Forbindelse endvidere oplyses, at de 5 gamle Fabrikker i 1913 havde omtrent samme Arbejdertal som i 1905 (ca. 1100), og at Forøgelsen i det samlede Arbejdertal (ca. 600) saaledes kun skyldes de nyoprettede Fabrikker. Det er selve Cementfremstillingen, der ved stadige Forbedringer i sin Teknik (Roterovne o. s. v.) medfører en forholdsmæssig Indskrænkning i Anvendelsen af Arbejdskraft, medens denne tiltager mere ligeligt i Forhold til Produktionen i Lergrave og Kridtbrud, ved Pakning, Transport o. s. v.; Opgivelserne fra de to Industritællinger er imidlertid ikke tilstrækkelig specificerede eller ensartede til, at man talmæssigt kan gøre nærmere Rede herfor.

De 8 Fabrikkers Produktion androg i 1913: af Portland-Cement 2 965 000 Tdr. til en Vægt af 495 400 Tons og en Værdi af 10 764 000 Kr.; 7 Virksomheder fremstillede selv Cementfustagerne (1 002 000 Stkr. til Værdi 1 331 300 Kr.), og 2 Virksomheder producerede Kridt til Salg: af Slemmekridt 1 668,4 Tons til Værdi 15 400 Kr. og af Gædningskalk 1 037,6 Tons til Værdi 13 800 Kr.; som Emballage hertil fremstillede de 2 400 Tdr. og Fade til Værdi

¹⁾ i Maj 1914 var Tallet steget til 1905.

3 200 Kr. Naar endelig medregnes Værdien af det paa Fabrikernes egne Værksteder udførte Maskinreparationsarbejde, 314 000 Kr., kan Cementfabrikkernes samlede Produktionsværdi for 1913 ansættes til 12 442 000 Kr. I 1905 var den tilsvarende Værdi 4 200 000 Kr.

Afsætningen af den danske Cementindustri stærkt stigende Produktion finder Sted dels i Indlandet, hvor Forbruget af fremmed Cement trænges stærkt tilbage, navnlig relativt set, og dels i Udlandet, idet den efterhaanden har erobret sig et Marked i mange forskellige Lande. Dette fremgaar nærmere af følgende Oversigt for de 3 Industritællingsaar 1897, 1905 og 1913.

	Produktion	Udførsel	Indførsel	Indenl. Forbrug
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1897....	459 000	44 300	176 200	590 900
1905....	1 094 000	211 300	170 300	1 053 000
1913....	2 965 000	1 469 000	126 000	1 622 000

I det første af de her anførte Aar stod den danske Cementindustri endnu i sin Begyndelse, idet den egentlig først er kommen op i Begyndelsen af 90'erne; ganske vist er Fabrikken »Cimbria« oprettet i 1873 og »Dania« i 1886, men deres Produktion androg i 1890 endnu kun 120 000 Tdr.; i 1905 var Industrien naaet frem til, at Eksporten opvejede Indførselen af udenlandsk Cement, og i 1913 har den ikke blot kunnet tilfredsstille det indenlandske Markeds stærkt stigende Forbrug paa ca. 7 pCt. nær, men har kunnet udføre Halvdelen af sin Produktion; af Udførselen gik en Tredjedel til ikke-europæiske Lande, men den største Aftager har i de senere Aar været Rusland (m. Finland).

Det skal endelig tilføjes, at man for 1913 har søgt Oplysning om Cementfabrikkernes Kulforbrug, der er opgivet til 205 800 Tons. I Bødkerierne er anvendt 25 800 m³ raat tilskaarne Staver og 1 760 m³ Træ til Opskæring.

A nn. Produktionen af Cementvarer har man ikke søgt Oplysning om ved den sidste Industritælling, idet den i stadig stigende Omfang foregaar i Smaa virksomheder, hvoraf mange drives som Bierhverv til Murerforretninger o. a., hvilket gør det meget vanskeligt at tilvejebringe paa lidelige og fuldstændige Oplysninger. Til Belysning af Fagets Udvikling skal anføres følgende Tal:

5. Kaolinslemmerier.

Landets eneste Kaolinleje, der findes paa Bornholm, nogle km øst for Rønne, udnyttes af 3 Virksomheder, hvoraf de 2 er forenede under Firmaet Bornholms Kaolinslemmerier, medens det 3. tilhører A/S Hasle Klinker- og Chamottestensfabrik, der tillige driver 2 Værker for ildfaste Mursten o. l. (Chamottevarer), der vil blive omtalt under Teglværkerne¹⁾.

Tilsammen beskæftigede de 3 Virksomheder gsnlt. i 1913 142 Mand og producerede i dette Aar:

	Mængde	Værdi	Pris pr. Ton
Slemmet og presset Kaolin...	19 635 Tons	333 800 Kr.	17,00 Kr.
Slemmet Kaolin.....	22 187 —	268 900 —	12,10 —
Raa Kaolin.....	17 723 —	37 400 —	2,10 —
i alt...	59 545 Tons	640 100 Kr.	—

De finere Kvaliteter af Kaolin, der slemmes for at renses for Kvartsiblandinger o. l., og delvis tillige presses i flade Kager, anvendes mest i Papirfabrikationen, de tarveligere Kvaliteter, der ikke slemmes, til Chamottevarer. Produktionen, der i 1905 kun udgjorde ca. 15 000 Tons, paa hvilket Standpunkt den iøvrigt synes at have staaet i de nærmest foregaaende ca. 20 Aar (den paabegyndtes i de første Aar af 70'erne), har i Løbet af de senere Aar taget et stort Opsving, idet den i 1913 var ca. fire Gange saa stor som i 1905; denne Stigning har dog kun krævet en uvæsentlig Forøgelse i Arbejdertallet, idet Opgravningen nu for Størstedelen foregaar ved Maskiner.

	Antal Virksomh.	Samlet Personel	Heraf egentl. industr. Arb.	Virksomheder m. mekan. Kraft
1897.....	49	358	300	1
1906.....	255	1 203	948	13
1914.....	499	1 950	1 354	61

Af de 499 Virksomheder, der fandtes i 1914, blev ca. 200 drevet som Bierhervv til anden Virksomhed.

Under Cementstøberier (Cementvarefabrikker o. l.) er i Industritællingen medregnet Kalksandstensfabrikker. For 7 af disse med 99 Arbejdere foreligger der Oplysning om Produktionen, der i 1913 udgjorde 23 146 000 Sten til Værdi ca. 500 000 Kr. Hertil forbrugtes 3,9 Mill. kg Kalk.

¹⁾ I Industritællingen er Virksomheden som Hælhed medregnet herunder.

En betydelig Del af Kaolinproduktionen sælges til Udlandet; navnlig gælder dette den slemmede Vare; paa den anden Side indføres der ogsaa Kaolin hertil fra Udlandet til Brug for Porcelænsfabrikationen. Det nærmere herom fremgaar af følgende:

	Produktion	Udførsel	Indførsel	Forbrug
	Tons	Tons	Tons	Tons
Raa Kaolin.....	17 700	2 500	9 100	24 300
Slemmet Kaolin.	41 800	20 000	400	22 200

6. Porcelæns-, Fajance- og Terrakottafabriker.

Efter Industritællingen i 1914 var Antallet af Porcelæns-, Fajance- og Terrakottafabriker ialt 20 med 1238 Arbejdere; de er delt i to Grupper: Porcelæns- og Fajancefabrikker for sig (6 Virksomheder med 1100 Arbejdere) og Terrakottafabriker for sig (14 Virksomheder med 138 Arbejdere), men efter deres Produktion lader de sig bedst dele i flere mindre Grupper.

Saaledes maa de to Porcelænsfabrikker: Den kongelige Porcelænsfabrik og A/S Bing og Grøndahl udskilles for sig. De beskæftigede tilsammen gnstl. i 1913:

	Mænd	Kvinder	Lærlinge og Børn	I alt
Ved den egentl. Fabrikation.....	255	56	14	325
— Dekorering	44	329	2	375
— Lagerarbejde m. v.	43	4	2	49
Tilsammen...	342	389	18	749

Ca. Halvdelen af Arbejderne er saaledes Kvinder, hvoraf det store Flertal beskæftiges ved Dekorationsarbejde. Antallet af mekanisk drevne Drejeskiver er opgivet til 26 Stkr. Om Produktionen foreligger følgende Tal for Værdien:

Porcelæn, udekoreret	300 000 Kr.
— , dekoreret med en Farve.....	860 000 —
— , — m. fl. Farver, forgyldt, forselvet...	1 940 000 —
diverse.....	5 000 —
I alt...	3 105 000 Kr.

Af Raastoffer anvendtes til denne Fabrikation 2 850 Tons Kaolin, Clay og ildfast Ler, 304 Tons Kvarts og 274 Tons Feldspat foruden Sand, Kridt, Farvestoffer m. m.; det er iøvrigt karak-

teristisk for denne Industri, at Raastoffernes Værdi kun udgør nogle faa Procent af det færdige Produkts Værdi, naar Hovedvægten, som i de danske Fabrikker, lægges paa Fremstillingen af dekorerede, kunstnerisk udførte Varer.

For 1905 blev det gnstl. Arbejdertal i de to Fabrikker opgjort til 503 (hvoraf 205 ved den egentlige Fabrikation, 277 ved Dekorering og 21 ved andet Arbejde), og Produktionens Salgs-værdi udgjorde 1 205 000 Kr.; medens Arbejdertallet er steget med $1\frac{1}{2}$ Gang, er Produktionens Værdi steget med $1\frac{1}{2}$ Gang; denne Stigning har dog antagelig sin væsentligste Aarsag i, at Produktionen i stadig højere Grad lægges over paa de kostbarere Varer, og næppe i at Produktionsmængden er steget i tilsvarende Forhold¹⁾; Værdien fordelte sig i 1905 med 245 000 Kr. paa udekorerede, 960 000 Kr. paa dekorerede Varer.

En betydelig Del af Produktionen gaar til Udlandet; i 1913 ansattes Vægten af Udførselen til 66 500 kg, og Værdien til 1 200 000 Kr. eller ca. 40 pCt. af Produktionen. Paa den anden Side indføres der kvantitativt langt mere Porcelæn, hvoraf det meste er billigere Husholdningsartikler og tekniske Varer, og Værdien af Indførselen bliver derved mindre end Værdien af Udførselen.

Det nærmere ang. Indførselen i 1913 fremgaar af følgende:

	Mængde	Værdi
Porcelæn og Biskuit, forgyldt, forsølv., flerfarv.	118 800 kg	256 000 Kr.
— — — — — , andet.....	980 200 —	825 000 —
I alt...	1 099 000 kg	1 081 000 Kr.
heraf Lamper og Lampedele	22 300 —	30 000 —
Serviceer og andre Husholdningsart.	594 000 —	620 000 —
Nips, Biskuit	91 600 —	165 000 —
Varer til elektrisk og teknisk Brug	328 700 —	214 000 —
Andre Varer	62 400 —	52 000 —

En særlig Industri, som det er naturligt at omtale i Forbindelse med Porcelænsfabrikationen og -indførselen er Porcelæns-maling. Ved Industritællingen er talt 14 Virksomheder med et

¹⁾ Den samlede Vægtmængde ansattes i 1905 til 335 000 kg.

Personel paa 141, der beskæftigede sig hermed¹⁾. For 4 af disse med 34 mandlige og 58 kvindelige Arbejdere foreligger der Oplysning om Produktionen; af de øvrige Virksomheder var de 8 uden eller med en Medhjælper, en beskæftigede 3 og en 11 Medhjælpere. De 4 Virksomheders Produktion fremgaar af følgende:

Porcelæn, dekoreret for egen Regning:	Mængde	Salgsværdi
Dekorert med en Farve.....	32 600 kg	11 100 Kr.
— — flere Farver.....	164 800 —	438 800 —
Porcelæn, dekoreret for fremmed Regning:		Arbejdsbetal.
Dekorert med flere Farver.....	ca. 52 000 —	47 400 —

Det for egen Regning dekorerede Porcelæn var indkøbt i udekoreret Stand for 220 000 Kr.; ved Dekoreringen blev Værdien altsaa fordoblet; under Forudsætning af, at de udekorerede Varer er indkøbt fra Udlandet, og med et Tillæg for de Virksomheder, fra hvilke man ikke har Produktionsstatistik, kan man beregne, at ca. 35 pCt. af det som udekoreret indførte Porcelæn viderebehandles her, inden det gaar over i Forbruget.

Blandt Fajancefabrikkerne indtager den med den kongelige Porcelænsfabrik forbundne Fabrik »Alumina« en Særstilling baade ved sin Størrelse og ved Fabrikationens Art; den beskæftigede gnstl. i 1913 331 Arbejdere, hvoraf 134 Mænd, 141 Kvinder og 56 Lærlinge og Halvdagsbørn; 110 (næsten alle Kvinder) var beskæftiget ved Dekorering, de øvrige ved den egentlige Fabrikation eller som Arbejds mænd; Produktionens Salgsværdi androg ca. 965 000 Kr. I 1905 beskæftigede denne Virksomhed 250 Arbejdere, og Salgsværdien af Produktionen androg 430 000 Kr. Der udførtes til Udlandet for 130 000 Kr. i 1913 og for 30 000 Kr. i 1905. Her som ved Porcelænsfabrikationen skyldtes en væsentlig Del af Stigningen i Produktionsværdien, at der efterhaanden lægges særlig Vægt paa Fremstillingen af kostbare, kunstnerisk udførte Varer.

Til Fajancefabrikkerne er iøvrigt henført 4 Virksomheder, alle beliggende i Rønne, hvis Hovedprodukt er »gul Fajance«.

¹⁾ De øvrige 15 Virksomheder under det paagældende Nr. i Industritællingen er Kunstklinkerier.

Tilsammen beskæftigede de 35 Arbejdere, og Produktionens Salgs-værdi androg ca. 37 000 Kr. for Fajance; to af Virksomhederne fremstillede en Del andre keramiske Varer¹⁾, der vil blive medregnet i det følgende.

De andre til denne Gruppe henførte Virksomheder, for hvilke der foreligger Produktionsstatistik for 1913, er to bornholmske Terrakottafabriker og 5 Fabrikker i København eller paa det øvrige Sjælland for Terrakotta-, Keramik-, Kallipastavarer o. l.; tilsammen beskæftigede disse Virksomheder 110 Arbejdere (74 mandlige og 36 kvindelige, disse sidste særlig til Dekorationsarbejde). Den samlede Salgsværdi androg for Terrakottavarer 126 000 Kr., for Keramik ca. 55 000 Kr. og for Gibsvarer (Kallipasta m. v.) ca. 40 000 Kr.; heri er indbefattet Fajancefabrikkernes Produktion af Majolika og Terrakotta.

Ifølge Industritællingen fandtes der foruden de her nævnte Virksomheder 1 bornholmsk Terrakottafabrik med 5 Arbejdere, og 4 keramiske Fabrikker med tilsammen 8 Arbejdere (samlet Personel 15) samt en Virksomhed for Opsætning af Porcelænsovne o. lign., der kun uegentlig henhører hertil, men er medregnet, fordi den arbejder i Forbindelse med en af Fabrikkerne.

Alt i alt kan Produktionen af finere Lervarer herefter sættes til følgende Værdier:

Fajancevarer	1 000 000 Kr.
Terrakottavarer	150 000 —
Keramik o. l.	100 000 —

eller ialt $1\frac{1}{4}$ Mill. Kr., (hvori Kallipasta o. l. ikke er medregnet). Der indførtes i 1913 af Fajance, Stentøj o. l. Varer (hovedsagelig Fajance til Husholdningsbrug) for 1 380 000 Kr. (2 570 000 kg).

For 1905 blev Værdien af Fajance- og Keramikproduktionen opgjort til 500 000 Kr., af Terrakottaproduktionen til 108 000 Kr.; heri mangler dog Produktionen for 2 smaa Fajancefabrikker med 6 Arbejdere og 3 Terrakottafabriker med ca. 10 Arbejdere.

¹⁾ nemlig Majolika for 5 000 Kr., Terrakotta for 2 500 Kr. og Pottemagerarbejde for 9 000 Kr.

7. Lervarefabrikker og Pottemageri.

Under de to Fag: Pottemagerforretninger og Lervarefabrikker, som der iøvrigt næppe kan drages nogen bestemt Grænse imellem, er der ved Industritællingen ialt talt 92 Virksomheder mod 125 i 1906; Fordelingen efter Størrelse, deres Personel og Hestekraft fremgaar nærmere af følgende:

	Antal Virksomheder				Samlet Personel	Antal Arbejdere	Virksom- heder med mekanisk Kraft	Antal Heste- kræfter
	uden fr. Med- hjælp.	m. 1-5 Arb.	med 6 el. fl. Arb.	i alt				
1906	55	60	10	125	345	199	9	30
1914	31	52	9	92	319	197	34	157

Tallene viser, at der indenfor Faget har været Tilbagegang i Antallet, især af smaa Virksomheder, at Arbejdertallet har holdt sig konstant, og at Anvendelsen af mekanisk Kraft har vundet ret stor Udbredelse.

Produktionsstatistikken omfatter kun 14 af de 92 Virksomheder, (hvoraf 2 med 7 Arb. er af speciel Art og ikke kommer i Betragtning), men disse 14 har ca. Halvdelen af Arbejdertallet, og desuden indgaar i Produktionsstatistikken en Virksomhed, der som Del af et Teglværk i Industritællingen er henført til Teglværkerne. De 15 Virksomheder beskæftigede i 1913 gennemsnitlig 120 Arbejdere, og angaaende deres Produktion er oplyst følgende:

	Mængde Stkr.	Værdi Kr.
Uglaserede Urtepotter.....	2 700 000	118 000
Syltekrukker o. l.....	240 000	77 000
Fade	400 000	62 000
Vaser, Figurer o. l.....	55 000	44 000
Forskelligt	—	30 000
I alt...	—	331 000

Urtepotter, Krukker og Fade fremstilles i alle Virksomhederne, og de fleste tilvirker desuden andre Varer af forskellig Slags: Vaser,

Tallerkener, Dunke, Urtepottefade eller -skjulere m. v. Af glasserede Vægfliser er der fremstillet for ca. 5 000 Kr. (ca. 30 000 Stkr.). Prisen pr. Stk. af Urtepotter er gnstl. $4\frac{1}{3}$ Øre, af Syltekrukker 32 Øre og af Fade 15 Øre. Produktionens Vægt er kun ufuldstændigt opgivet, men kan skønsmæssig for de 3 førstnævnte Artikler ansættes til 2500 à 3000 Tons.

Produktionsværdien pr. Arbejder er for de 15 Virksomheder under eet ca. 2800 Kr., for Smaavirksomheder kan den dog næppe sættes til mere end 2000 Kr. (for 1906 er den for alle Virksomheder beregnet til 2080 Kr.). Hvis man regner Indehaverne af de smaa Virksomheder, som Produktionsstatistikken ikke omfatter, med til Arbejdertallet, vil den samlede Værdi af hele Fagets Produktion kunne ansættes til ca. 700 000 Kr.

Der indførtes i 1913 af egentligt Pottemagerarbejde (Husholdnings- og Brugsgenstande) 458 000 kg. til Værdi 69 000 Kr., hvilket svarer til omtrent en Tiendedel af den indenlandske Produktion; men desuden blev der indført af sanitære Bygningsartikler (for saa vidt de ikke henhørte under Fajance) 129 000 kg til Værdi 48 000 Kr. og af glasserede Fliser o. l. til Vægbeklædning eller Ovne 790 000 kg til Værdi 200 000 Kr. Udførselen af Pottemagerarbejde er uden Betydning.

For 1905 forelaa der Oplysninger for 19 Virksomheder med 96 Arbejdere; da Fagets Arbejdertal er omtrent uforandret, men den gennemsnitlige Produktion pr. Arbejder synes at være steget noget, har Fagets samlede Produktion den Gang antagelig andraget et noget mindre Beløb end nu (ca. 600 000 Kr.).

8. Teglværker.

Ved Industritællingen i 1914 taltes i Danmark 436 Teglværker med 7 486 Arbejdere. 372 Virksomheder havde mekanisk Bevægkraft (bortset fra Vind og Vand) med en samlet Maskinstyrke paa 12 895 H. K. I den sidste Snes Aar er der foregaaet en ret betydelig Koncentration indenfor Teglværksindustrien; jfr. omstaaende Oversigt over Teglværksindustriens Udvikling siden 1897.

Virksomhedens Størrelse	1914				
	Antal Virksomheder	Antal Arbejdere		Antal Virksomheder med mek. Kraft	Maskinstyrke H. K.
		absolut	pCt.		
Uden Arbejdere	5	»	»	2	14
Med 1—5 Arbejdere.....	131	441	5,9	80	850
— 6—10 —	73	575	7,7	65	} 3 707
— 11—20 —	102	1 541	20,6	102	
over 20 —	125	4 929	65,8	123	8 324
Tilsammen	436	7 486	100,0	372	12 895

Det vil ses, at Antallet af Teglværker siden 1897 er formindsket med 235, hvorimod Antallet af de beskæftigede Arbejdere er næsten uforandret. Medens det gennemsnitlige Antal Arbejdere pr. Virksomhed i 1897 var 11,2 og i 1906 13,6, var det tilsvarende Tal i 1914 17,2. Samtidig er Anvendelsen af mekanisk Bevægkraft steget meget stærkt; i 1897 var kun 31 pCt. af samtlige Værker mekanisk drevne, i 1906 57 pCt. og i 1914 85 pCt. Den benyttede Maskinstyrke var i 1914 næsten 4 Gange saa stor som i 1897, og den gennemsnitlige Maskinstyrke pr. mekanisk drevne Virksomhed der fra 1897 til 1906 steg fra 16 til 26 H. K. er nu stegen til 35 H. K.

Antallet af Teglværker med indtil 10 Arbejdere gik fra 1897 til 1906 ned med 144 og fra 1906 til 1914 med 147, samtidig er Antallet af større Værker (med over 10 Arbejdere) steget med henholdsvis 31 og 25. De større Værker beskæftigede i 1914 86,4 pCt. af samtlige Arbejdere mod 79,6 i 1906 og 71,4 i 1897.

I Oversigten Side 28—29 meddeles for Aarene 1914 og 1906 Oplysning om Teglværkernes Fordeling paa Landsdele.

Omtrent tre Femtedele af samtlige Teglværker laa i Jylland, men af den hele Arbejderstyrke arbejdede imidlertid her kun 46 pCt. Den Nedgang i Antallet af Teglværker, der har fundet Sted siden 1906, rammer fortrinsvis Jylland, hvor Antallet af Virksomheder er gaaet ned med 29 pCt., medens det tilsvarende Tal for Øerne kun er 9,5 pCt.

1906					1897				
Antal Virksomheder	Antal Arbejdere		Antal Virksomheder med mek. Kraft	Maskinstyrke H. K.	Antal Virksomheder	Antal Arbejdere		Antal Virksomheder med mek. Kraft	Maskinstyrke H. K.
	absolut	pCt.				absolut	pCt.		
11	»	»	2	} 540	41	»	»	2	10
257	887	11,7	75		313	1 055	14,0	19	110
88	664	8,7	48	} 1 996	146	1 100	14,6	43	267
91	1 382	18,2	83		86	1 240	16,4	57	581
111	4 660	61,4	110	5 604	85	4 146	55,0	84	2 413
558	7 593	100,0	318	8 140	671	7 541	100,0	205	3 381

Af de ved Industritællingen i 1914 talte 436 Teglværker, foreligger der Oplysninger om Produktionen m. v. fra 373 Virksomheder. Da imidlertid 7 af de ved Industritællingen talte Virksomheder først er oprettede i 1914, da det endvidere er oplyst, at i hvert Fald 13 Virksomheder i 1913 var ude af Drift, og da de Virksomheder, hvorfra Oplysninger ikke foreligger, alle er ganske ubetydelige og uden mekanisk Kraft, kan man gaa ud fra, at de i det følgende omhandlede Oplysninger praktisk talt omfatter Landets samlede Teglværksindustri i 1913.

De 373 Virksomheder, hvorfra Oplysninger om Produktion m. v. foreligger, beskæftigede i 1913 gennemsnitlig tilsammen 7 265 Arbejdere om Sommeren og 2 467 Arbejdere om Vinteren. Af de om Sommeren beskæftigede Arbejdere var de 384 eller godt 5 pCt. Kvinder, om Vinteren var kun 56 eller ca. 2 pCt. Kvinder; i hele Jylland beskæftigedes endda kun 2 Kvinder om Vinteren og paa Fyen slet ingen.

Pr. 100 Arbejdere om Sommeren beskæftigedes om Vinteren:

Paa Sjælland	43	I sydøstl. Jylland .	32
- Bornholm	66	- nordl. Jylland . .	17
- Lolland-Falster .	33	- sydvestl. Jylland	21
- Fyen	34	Jylland	23
Øerne	42	Hele Landet	34

I Jylland, hvor Teglværkerne er mindst, er Forskellen mellem Antallet af Sommer- og Vinterarbejdere større end paa Øerne.

Teglværker i	1914						Antal Virk-	
	Antal Virksomheder med				Samlet Antal Arbejdere	Antal Virksom- heder med mek. Kraft	Antal Virk-	
	0-5 Arb.	6-20 Arb.	over 20 Arb.	Til- sammen			0-5 Arb.	6-20 Arb.
Sjælland	9	31	45	85	2 570	82	14	38
Bornholm	»	1	4	5	390	5	»	2
Lolland-Falster	»	11	4	15	273	15	4	10
Fyen	41	22	13	76	795	63	44	24
Øerne	50	65	66	181	4 028	165	62	74
Sydøstl. Jylland *)	32	27	23	82	1 190	68	67	27
Nordlige — *)	20	45	14	79	1 076	68	70	38
Sydvestl. — *)	34	38	22	94	1 192	71	69	41
Jylland	86	110	59	255	3 458	207	206	106
Hele Landet	136	175	125	436	7 486	372	268	180

*) Ved det sydøstlige Jylland forstås her ligesom overalt i det følgende Vejle, Aarhus og Randers Hjørring og Thisted Amter, ved det sydvestlige Jylland: Viborg, Ringkøbing og Ribe Amter.

Paa Bornholm, hvor Teglværkerne er størst, er Forskellen mellem Antallet af Sommer- og Vinterarbejdere lavere end noget andet Sted, men dette skyldes maaske ogsaa til Dels de bornholmske Værkers noget særegne Produktion (Fliser, Klinker m. v.).

Antal Teglværker, der har været i Drift i

	Øerne	Jylland	Hele Landet	Hele Landet	
				1913	1905
				pCt.	pCt.
Januar	16	»	16	4,3	3,8
Februar	16	2	18	4,8	3,9
Marts	27	6	33	8,8	6,8
April	102	129	231	61,8	47,2
Maj	148	181	329	88,0	89,6
Juni	151	185	336	89,8	92,5
Juli	149	185	334	89,3	92,5
August	146	181	327	87,4	90,3
September	139	171	310	82,9	85,1
Oktober	87	85	172	46,0	44,9
November	35	11	46	12,3	12,2
December	24	5	29	7,8	6,3
Uoplyst	13	22	35	9,4	6,3

1906		Samlet Antal Arbejdere	Antal Virksom- heder med mek. Kraft
somheder med			
over 20 Arb.	Til- sammen		
44	96	2 877	73
4	6	245	6
4	18	365	13
12	80	739	58
64	200	4 226	150
15	109	1 071	62
14	122	1 086	50
17	127	1 210	56
46	358	3 367	168
110	558	7 593	318

Amter, ved det nordlige Jylland: Aalborg,

Teglværkernes Sæson falder i Maanederne Maj—September, idet dog en stor Del af Værkerne allerede begynder i April og fortsætter til Oktober; jfr. foranstaaende Oversigt Side 28.

Baade i 1913 og i 1905 var der hele Aaret igennem forholdsvis flere Teglværker i Drift paa Øerne end i Jylland, desuden begynder de jyske Teglværker noget senere og hører noget tidligere op.

Teglværkernes Beliggenhed i Forhold til nærmeste Jernbanestation eller Udskibningssted spiller en betydelig Rolle. I nedenstaaende Oversigt er Teglværkerne nærmere fordelt efter denne Afstand:

Teglværkerne fordelt efter Afstanden til nærmeste
Jernbanestation eller Udskibningssted.

Værker i	under 1 Kilo- meter	1—3 Kilo- meter	3—5 Kilo- meter	5—8 Kilo- meter	8—10 Kilo- meter	over 10 Kilo- meter	Uop- lyst	Til- sam- men
Sjælland.....	22	25	14	11	3	1	6	82
Bornholm.....	1	2	2	»	»	»	»	5
Lolland-Falster ...	3	9	3	»	»	»	»	15
Fyen.....	24	15	9	9	»	»	5	62
Øerne...	50	51	28	20	3	1	11	164
Sydøstlige Jylland	17	27	9	9	»	3	7	72
Nordlige —	24	16	7	9	»	4	7	67
Sydvestlige —	13	25	10	5	2	4	11	70
Jylland...	54	68	26	23	2	11	25	209
Hele Landet...	104	119	54	43	5	12	36	373

Af 337 Teglværker, der har givet Oplysning om deres Beliggenhed, laa i 1913 kun 17 eller ca. 5 pCt. 8 Kilometer eller mere fra nærmeste Jernbanestation eller Udskibningssted, i 1905 var dette Tilfældet med 107 eller ca. 20 pCt. af 544. Om end Tallene

ikke giver et helt nøjagtig Billede, idet det nok maa antages, at en Del af de smaa Virksomheder, fra hvilke der mangler Oplysninger i 1913, ligger i større Afstand fra Station eller Havn, kan man dog nok paa Grundlag af dem slutte, at det fortrinsvis er de Teglværker, der har ligget langt fra Station eller Havn, der er blevet nedlagt i Aarene siden 1905, ligesom det ogsaa maa tages i Betragtning, at der i Løbet af denne Periode er kommet adskillige nye Jernbanestationer til.

Over Halvdelen af Teglværkerne laa i en Afstand af under 200 Meter fra Lergraven, og 128 laa endda næsten umiddelbart ved denne. I nedenstaaende Oversigt er Teglværkerne fordelt efter denne Afstand.

Teglværkerne fordelt efter Afstanden
fra Lergraven.

Værker i	under 100 Meter	100- 200 Meter	200-500 Meter	500-1000 Meter	over 1000 Meter	Uoplyst	Til- sammen
Sjælland	18	16	17	9	17	5	82
Bornholm.....	3	»	2	»	»	»	5
Lolland-Falster ...	2	1	6	3	1	2	15
Fyen.....	28	14	10	3	2	5	62
Øerne...	51	31	35	15	20	12	164
Sydøstlige Jylland	20	23	12	9	3	5	72
Nordlige —	33	20	5	2	»	7	67
Sydvestlige —	24	17	9	6	4	10	70
Jylland...	77	60	26	17	7	22	209
Hele Landet...	128	91	61	32	27	34	373

Om de i Teglværksindustrien anvendte Maskiner m. v. indeholder omstaaende Oversigt Oplysninger, særskilt for de enkelte Landsdele.

	Sjælland		Bornholm		Lolland-Falster		Fyen		Øerne	
	Antal		Antal		Antal		Antal		Antal	
	Værker	Maskiner	V.	M.	V.	M.	V.	M.	V.	M.
Slemmeværker	19	25	1	2	4	4	16	16	40	47
Trosser	14	18	»	»	»	»	5	9	19	27
Lermøller uden Murstensmaskine	32	48	2	2	5	6	14	14	53	70
Murstensmaskine til Hestekraft	6	7	»	»	»	»	2	2	8	9
do. til mekanisk Kraft	59	79	4	4	15	17	46	51	124	151
do. med selvfødende Forælter	25	31	2	3	4	6	11	13	42	53
Sænkestole	21	55	2	2	»	»	14	34	37	91

	Sydøstl. Jyll.		Nordl. Jyll.		Sydvestl. Jyll.		Jylland		Hele Landet	
Slemmeværker	5	6	1	1	4	4	10	11	50	58
Trosser	14	32	11	23	9	14	34	69	53	96
Lermøller uden Murstensmaskine	18	26	20	22	19	25	57	73	110	143
Murstensmaskine til Hestekraft	2	2	2	2	1	1	5	5	13	14
do. til mekanisk Kraft	49	56	43	47	46	52	138	155	262	306
do. med selvfødende Forælter	17	21	25	25	20	20	62	66	104	119
Sænkestole	15	37	5	8	11	21	31	66	68	157

A n m. Fra 33 Virksomheder foreligger der ikke Oplysninger om Anvendelsen af Maskiner m. v.

Som tidligere anført er Anvendelsen af mekanisk Kraft i Teglværksindustrien steget meget betydeligt siden 1905, men desuden er der sket en ikke ringe Forskydning indenfor Arten af de anvendte Maskiner. I nedenstaaende Oversigt er, særskilt for Øerne og Jylland givet Oplysning om i hvilken Udstrækning de enkelte Maskiner blev anvendt i 1913 og 1905.

Af 100 Teglværker benyttede	1913						1905					
	Øerne		Jylland		Hele Landet		Øerne		Jylland		Hele Landet	
	Antal		Antal		Antal		Antal		Antal		Antal	
	Værker	Ma- skiner	Værker	Ma- skiner	Værker	Ma- skiner	Værker	Ma- skiner	Værker	Ma- skiner	Værker	Ma- skiner
Slemmeværker	26	30	5	6	15	17	25	28	4	4	12	13
Trosser	12	17	18	37	16	29	20	53	42	108	34	88
Lermøller uden Mur- stensmaskine	34	45	30	38	32	42	35	43	25	28	28	33
Murstensmaskiner til Hestekraft	5	6	3	3	4	4	23	27	13	14	17	19
do. til mekanisk Kraft..	81	99	74	83	77	90	75	106	46	56	56	73
do. med selvfødende For- ælder	27	34	33	35	30	34						
Sænkestole	22	54	17	36	20	46	16	41	6	12	9	21

De gammeldags Æltemaskiner, Trosser, der endnu i 1905 blev anvendt i ret stor Udstrækning, er nu de fleste Steder blevet afløst af Lermøller eller Murstensmaskiner. Benyttelse af Hestekraft er næsten overalt blevet afløst af mekanisk Kraft.

Ogsaa med Hensyn til Arten af de til Stenbrændingen anvendte Ovne er der sket Forskydninger siden 1905. Af samtlige i 1905 anvendte Teglværksovne var 61 pCt. Højevne, 18 pCt. Langovne og 21 pCt. Ringovne; i 1913 var de tilsvarende Tal henholdsvis 30, 31 og 39 pCt. Den gammeldags og økonomiske Højevne er bleven afløst af de mere moderne Lang- og Ringovne. Nedgangen i Anvendelsen af Højevne er særlig fremtrædende i Jylland, hvor der nu kun anvendes 25 Højevne for hver 70 i 1905.

I omstaaende Tabel er Antallet af Ovne i 1913 særskilt for Høj-, Lang- og Ringovne fordelte efter Størrelse.

Lang- og Ringovne rummer gennemgaaende langt flere Sten end Højevnene; medens saa godt som ingen af de sidstnævnte rummede flere end 100 000 Sten, var dette Tilfældet med ca. to

Antal Ovne		Antal Ovne, fordelte efter det Antal Sten, de kan rumme										Tilsammen			
		under 50000	50—75000	75—100000	100—125000	125—150000	150—175000	175—200000	200—250000	250—300000	300—350000		over 350000	uoplyst	
Højovne	Øerne	7	43	5	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	57
	Jylland	13	24	11	2	»	»	»	»	»	»	»	»	»	51
	Hele Landet	20	67	16	4	»	»	»	»	»	»	»	»	»	108
Langovne	Øerne	2	3	7	9	11	10	6	6	5	5	1	1	»	66
	Jylland	6	3	7	15	6	8	1	»	»	»	»	»	»	46
	Hele Landet	8	6	14	24	17	18	7	6	5	5	1	1	»	112
Ringovne	Øerne	1	5	9	9	3	5	5	4	»	2	»	»	»	43
	Jylland	1	5	29	25	19	11	4	3	2	1	»	1	»	101
	Hele Landet	2	10	38	34	22	16	9	7	2	3	»	1	»	144
Andre og uangivne Ovne	Øerne	9	2	3	1	2	»	»	2	»	»	»	»	»	19
	Jylland	4	»	2	1	»	»	»	»	»	»	»	»	»	7
	Hele Landet	13	2	5	2	2	»	»	2	»	»	»	»	»	26
Til-sammen	Øerne	19	53	24	21	16	15	11	12	5	7	1	1	»	185
	Jylland	24	32	49	43	25	19	5	3	2	1	»	2	»	205
	Hele Landet	43	85	73	64	41	34	16	15	7	8	1	3	»	390

Anm. Fra 33 Teglværker foreligger der overhovedet ingen Oplysninger om Ovne m. v.

Trediedele af Ringovnene og tre Fjerdedele af Langovnene; jfr. nedenstaaende Oversigt:

	100 Ovne, fordelte efter Antal Sten						
	under 50000	50—75000	75—100000	100—125000	125—150000	150—175000	over 175000
Højovne . . .	19	62	15	4	»	»	»
Langovne . .	7	5	13	22	15	16	22
Ringovne . .	1	7	27	24	15	11	15
Tilsammen .	8	23	19	17	11	10	12

Salgsværdien af den hele Produktion udgjorde i 1913 for samtlige 373 Teglværker 13,40 Mill. Kr. I 1905 blev Salgs-

værdien af den samlede Teglværksindustri's hele Produktion opgjort til 11,69 Mill. Kr.

I nedenstaaende Oversigt er Produktionens Salgsværdi i 1913 og i 1905, saavel absolut som relativt, fordelt paa Landsdele, idet den gennemsnitlige Salgsværdi pr. Værk er tilføjet.

	Antal Værker		Produktionens samlede Salgsværdi					
			absolut		pCt.		pr. Værk	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905
			1000 Kr.	1000 Kr.			Kr.	Kr.
Sjælland.....	82	100	4 419	4 453	33,0	38,1	53 900	44 500
Bornholm.....	5	6	657	429	4,9	3,7	131 400	71 500
Lolland-Falster....	15	18	335	417	2,5	3,5	22 300	23 200
Fyen.....	62	75	1436	1 214	10,7	10,4	23 200	16 200
Øerne....	164	199	6 847	6 513	51,1	55,7	41 800	32 700
Sydøstlige Jylland.	72	106	2 330	1 734	17,4	14,8	32 400	16 400
Nordlige —	67	121	1 970	1 525	14,7	13,1	29 400	12 600
Sydvestlige —	70	131	2 257	1 913	16,8	16,4	32 200	14 600
Jylland...	209	358	6 557	5 172	48,9	44,3	31 400	14 400
Hele Landet...	373	557	13 404	11 685	100,0	100,0	35 900	21 000

Den i det foregaaende (Side 26) paaviste Nedgang i Antallet af Teglværker er rigelig opvejet ved en forøget Produktivitet; i Jylland, hvor Nedgangen i Antallet af Teglværker er størst, er Produktionsværdien pr. Værk i 1913 endda mere end dobbelt saa stor som i 1905; Produktionens Salgsværdi er nu omtrent ens for Øerne og Jylland.

I nedenstaaende Oversigt er Teglværksproduktionen i 1913 og 1905 nærmere specificeret; Oplysning om den gennemsnitlige Pris pr. 1 000 Stkr. er vedføjet:

	Mængde		Salgsværdi			
			absolut		pr. 1 000 Stkr.	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905
	1000 Stkr.	1000 Stkr.	1000 Kr.	1000 Kr.	Kr.	Kr.
Haandstrøgne Mursten ...	40 663	61 794	943,0	1 197,2	23,20	19,40
Maskinformede Facadesten	104 797	137 277	2 451,1	2 795,9	23,40	20,40
Flammede Sten	366 260	348 176	6 884,9	5 981,6	18,80	17,20
Mursten u. n. Angivelse ..	22 863	—	469,6	—	20,50	—
Mursten i alt...	534 583	547 247	10 748,6	9 974,7	20,11	18,23

	Mængde		Salgsværdi			
	1913	1905	absolut		pr. 1 000 Stkr.	
	1000 Stkr.	1000 Stkr.	1000 Kr.	1000 Kr.	Kr.	Kr.
Figursten, Formsten o. l.	2 768	3 304	99,8	148,6	36,10	45,00
Glasserede Sten	40	—	4,4	—	110,00	—
Fliser, Klinker o. l.	11 315	11 952	313,1	320,4	27,70	26,80
Ildfaste Sten	5 605	3 352	240,0	191,0	42,80	57,00
Tagsten, alm.	5 189	6 462	292,6	415,6	56,40	64,80
Falstagsten	7 068		522,0		73,90	
Tagsten u. n. Angivelse	489		28,1		57,50	
Drænrør	19 817	18 009	832,3	519,1	42,00	28,80
Andre og uangivne Varer	—	—	323,1*)	116,0**)	—	—
	—	—	13 404,0	11 685,4	—	—

*) Heraf var 75 100 Kr. for Skillerumssten (3 239 000 Stkr.), 75 000 Kr. for Molersten (1 471 000 Stkr.) og 27 500 Kr. for Brøndsten (1 358 000 Stkr.).

***) Heraf var 27 200 Kr. for Skillerumssten (1 281 000 Stkr.) og 11 400 Kr. for Brøndsten (576 000 Stkr.).

Produktionen androg i 1913 en samlet Salgsværdi af 13,4 Mill. Kr, hvoraf Hovedparten var 10,7 Mill Kr. for 535 Mill. Stkr. Mursten. Heraf var ca. 8 pCt. haandstrøgne Mursten, ca. 20 pCt. maskinformede Facadesten og Resten maskinformede, flammede Sten. I 1905 produceredes i alt 547 Mill. Stkr. Mursten, hvoraf de 11 pCt. var haandstrøgne Mursten, 25 pCt. maskinformede Facadesten og Resten maskinformede flammede Sten. Nogen væsentlig Frem- eller Tilbagegang synes der ikke at have fundet Sted i Teglværksindustrien siden 1905¹⁾. Den største Forskydning findes i Tagstensproduktionen, idet der i 1905 kun tilvirkedes 6,5 Mill Stkr. Tagsten mod 12,7 Mill. Stkr. eller næsten dobbelt saa mange i 1913.

I omstaaende Tabel (Side 36) er der meddelt en Specifikation af Produktionen i 1913 og 1905 særskilt for de enkelte Landsdele.

Beregner man paa Grundlag heraf, hvorledes Produktionens

¹⁾ I den af Industriforeningen i København udgivne Industrieretning er Murstensproduktionen paa Landets samtlige Teglværker i Aarene 1906 —12 anslaaet til følgende:

1906	652 Mill. Sten
1907	614 — —
1908	527 — —
1909	475 — —
1910	471 — —
1911	513 — —
1912	506 — —

	Haandstrøgne Mursten				Maskinformede Facadesten			
	Mængde		Værdi		Mængde		Værdi	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905
	1 000 Stkr.		1 000 Kr.		1 000 Stkr.		1 000 Kr.	
Sjælland	21 118	18 028	510,1	388,7	19 511	33 222	492,9	723,2
Bornholm	»	500	»	10,0	249	12	7,0	0,4
Lolland-Falster	615	953	16,5	15,2	4 372	8 969	100,5	162,0
Fyen	4 680	2 630	72,4	51,0	20 062	24 854	447,2	491,9
Øerne	26 413	22 111	599,0	464,9	44 194	67 057	1 047,6	1 377,5
Sydøstlige Jylland	7 059	9 444	175,7	178,1	23 721	25 101	554,2	503,4
Nordlige —	3 440	15 102	82,8	279,5	15 835	18 816	377,2	383,3
Sydvestlige —	3 751	15 137	86,0	274,7	21 047	26 303	472,1	531,7
Jylland...	14 250	39 683	344,0	732,3	60 603	70 220	1 403,5	1 418,4
Hele Landet...	40 663	61 794	943,0	1 197,2	104 797	137 277	2 451,1	2 795,9
	Fliser, Klinker o. l.				Ildfaste Sten			
	Mængde		Værdi		Mængde		Værdi	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905
	1000 Stkr.		1 000 Kr.		1 000 Stkr.		1 000 Kr.	
Sjælland	1 838	4 347	38,6	103,1	483	»	19,8	»
Bornholm	4 000	4 560	160,0	153,6	4 882	3 352	216,8	191,0
Lolland-Falster	201	442	5,0	8,7	»	»	»	»
Fyen	1 339	1 163	27,8	22,3	20	»	0,3	»
Øerne	7 378	10 512	231,4	287,7	5 385	3 352	236,9	191,0
Sydøstlige Jylland	686	280	14,7	4,9	220	»	3,1	»
Nordlige —	1 161	936	26,6	19,4	»	»	»	»
Sydvestlige —	2 090	224	40,4	8,4	»	»	»	»
Jylland...	3 937	1 440	81,7	32,7	220	»	3,1	»
Hele Landet...	11 315	11 952	313,1	320,4	5 605	3 352	240,0	191,0

*) Jfr. Note 1 Side 35.

**) Jfr. Note 2 Side 35.

Salgsværdi, særskilt for de enkelte Landsdele fordeler sig mellem almindelige Mursten og andre Varer, samt hvorledes Salgsværdien for almindelige Mursten fordeler sig mellem håndstrøgne Mursten,

Maskinformede flammede Sten				Mursten uden nærmere Angivelse				Figursten, Formsten, glass. Sten o.l.			
Mængde		Værdi		Mængde		Værdi		Mængde		Værdi	
1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905
1 000 Stkr.		1000 Kr.		1 000 Stkr.		1 000 Kr.		1 000 Stkr.		1 000 Kr.	
131 461	162 157	2 350,8	2 698,0	3 372	—	65,7	—	1 830	1 838	64,7	99,6
5 978	3 023	244,9	63,0	400	—	8,3	—	»	12	»	0,4
15 351	10 712	155,8	166,0	»	—	»	—	5	80	0,1	1,6
33 371	31 511	607,5	506,5	1 701	—	33,0	—	187	192	8,5	8,0
186 161	207 403	3 359,0	3 433,5	5 473	—	107,0	—	2 022	2 122	73,3	109,6
56 207	52 934	1 128,5	933,8	8 561	—	182,9	—	238	243	11,6	9,1
59 136	38 072	1 147,5	686,5	4 570	—	93,7	—	400	121	10,8	4,0
64 756	49 767	1 249,9	927,8	4 259	—	86,0	—	148	818	8,5	25,9
180 099	140 773	3 525,9	2 548,1	17 390	—	362,6	—	786	1 182	30,9	39,0
366 260	348 176	6 884,9	5 981,6	22 863	—	469,6	—	2 808	3 304	104,2	148,6
Tagsten				Drænrør				Andre og uang. Varer		Tilsammen	
Mængde		Værdi		Mængde		Værdi		Værdi		Værdi	
1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905
1 000 Stkr.		1 000 Kr.		1 000 Stkr.		1 000 Kr.		1 000 Kr.		1 000 Kr.	
6 852	2 995	480,5	218,0	4 884	5 160	197,3	158,3	199,0	64,3	4 419,4	4 453,2
61	50	4,3	3,0	636	355	15,2	7,9	»	»	656,5	429,3
»	»	»	»	851	3 068	47,7	63,3	9,4	»	335,0	416,8
1 478	617	104,1	37,2	2 366	2 311	121,4	87,8	13,8	9,6	1 436,0	1 214,3
8 391	3 662	588,9	258,2	8 737	10 894	381,6	317,3	222,2	73,9	6 846,9	6 513,6
1 139	365	61,0	19,1	3 254	2 386	166,2	76,4	31,8	9,2	2 329,7	1 734,0
1 225	1 444	69,9	75,5	3 720	2 217	125,0	56,1	37,0	21,0	1 970,0	1 525,3
1 991	991	122,9	62,8	4 106	2 512	159,5	69,3	32,1	12,0	2 257,4	1 912,6
4 355	2 800	253,8	157,4	11 080	7 115	450,7	201,8	100,9	42,2	6 557,1	5 171,9
12 745	6 462	842,7	415,6	19 817	18 009	832,3	519,1	323,1	116,1	13 404,0	11 685,5

maskinformede Facadesten og maskinformede, flammede Sten, faas følgende Tal:

	Af 100 Kr. var for				Af 100 Kr. for alm. Mursten var for					
	Alm. Mursten		Andre Varer		Haand- strøgne Mursten		Maskin- formede Facadesten		Maskin- formede flammede Sten	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905	1913	1905
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Sjælland.....	77	86	23	14	15	10	15	19	70	71
Bornholm.....	40	17	60	83	»	14	3	»	97	86
Lolland-Falster....	81	83	19	17	6	4	37	47	57	49
Fyen.....	81	87	19	13	6	5	40	47	54	48
Øerne....	75	81	25	19	12	9	21	26	67	65
Sydøstlige Jylland.	88	93	12	7	9	11	30	31	61	58
Nordlige —	86	89	14	11	5	21	23	28	72	51
Sydvestlige —	84	91	16	9	5	16	26	31	69	53
Jylland... ..	86	91	14	9	6	16	27	30	67	54
Hele Landet...	80	86	20	14	9	12	24	28	67	60

Tallene viser, at Tilvirkningen af almindelige Mursten siden 1905 er traadt noget tilbage til Fordel for Tilvirkningen af andre Varer; dette gælder dog ikke for Bornholm, hvor Udviklingen er gaaet i den modsatte Retning, idet almindelige Mursten her i 1913 indbragte 40 pCt. af Produktionens samlede Salgsværdi mod 17 pCt. i 1905. Den væsentligste Del af »Andre Varer« udgjorde paa Sjælland: Tagsten (11 Kr. af 100 Kr.), paa Bornholm: Ildfaste Sten samt Fliser og Klinker (henhv. 33 Kr. og 24 Kr. af 100 Kr.), paa Lolland-Falster: Drænrør (14 Kr. af 100 Kr.), paa Fyen: Drænrør og Tagsten (henhv. 8,50 Kr. og 7 Kr. af 100 Kr.) og i Jylland: Drænrør (7 Kr. af 100 Kr.).

Paa Sjælland, i det nordlige Jylland og navnlig paa Bornholm bestod Murstensproduktionen i ganske overvejende Grad af maskinformede flammede Sten (henhv. 70, 72 og 97 pCt). De haandstrøgne Mursten, der i 1905 paa Øerne repræsenterede 9 og i Jylland 16 pCt. af Murstensproduktionens Salgsværdi, repræsenterer nu henhv. 12 og 6 pCt. Af maskinformede Facadesten produceredes

der i 1913 ligesom i 1905 forholdsvis flest paa Lolland-Falster og paa Fyen.

De for de forskellig Teglværksprodukter opnaaede Priser, var gennemgaaende højere paa Øerne end i Jylland. Kun for maskinformede flammede Sten var den gennemsnitlige Salgsværdi baade i 1905 og i 1913 højest i Jylland. I 1913 var desuden ogsaa Priserne paa haandstrøgne Mursten højere i Jylland end paa Øerne; jfr. nedenstaaende Oversigt:

	Salgsværdi pr. 1000 Stkr.					
	Øerne		Jylland		Hele Landet	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905
	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.	Kr.
Haandstrøgne Mursten	22,70	21,00	24,10	18,50	23,20	19,40
Maskinformede Facadesten.....	23,70	20,50	23,20	20,20	23,40	20,40
— flammede Sten ..	18,00	16,60	19,60	18,10	18,80	17,20
Fliser, Klinker o. l.	31,40	27,40	20,80	22,70	27,70	26,80
Tagsten, alm.	59,60	70,50	53,80	56,20	56,40	64,30
Falstagsten.....	74,30		71,10		73,90	
Drænrør	43,70	29,10	40,70	28,40	42,00	28,80

At Priserne paa haandstrøgne Mursten i 1913 er højere i Jylland end paa Øerne skyldes navnlig, at en Del større Teglværker omkring Aarhus har opgivet Prisen paa disse Sten fra 25 Kr. og lige op til 30 Kr. pr. 1 000 Stkr.

Deler man de 373 Teglværker i 1913 og de 557 Værker i 1905 i Størrelsesgrupper efter det beskæftigede Antal Arbejdere, faas følgende Oversigt:

Værker med	Antal		Produktionens Salgsværdi			
	Teglværker		absolut		pCt.	
	1913	1905	1913	1905	1913	1905
			1000 Kr.	1000 Kr.		
under 6 Arbejdere ...	92	250	831	1 233	6	11
6—20 — ...	160	193	3 690	3 012	28	26
over 20 — ...	121	114	8 883	7 440	66	63
Tilsammen ...	373	557	13 404	11 685	100	100

Fra 343 Teglværker foreligger der Oplysning om det til Teglbrendingen anvendte Brændselsmateriale. Af disse 343 Værker anvendte de 332 tilsammen ca. 123 000 Tons Kul, medens 10 angav at bruge Tørv og 1 angav at bruge Brænde.

I nedenstaaende Oversigt har man for nogle af de vigtigere Teglværksprodukters Vedkommende meddelt nogle summariske Oplysninger om Produktionen, Udførselen, Indførselen og Forbruget i 1913.

	Produktion		Udførsel		Indførsel		Forbrug
	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi	Mængde
Almindelige Mursten	1000 Stkr. 534 583	1000 Kr. 10 749	1000 Stk. 1 693	1000 Kr. —	1000 Stkr. 46 405	1000 Kr. 882	1000 Stkr. 579 295
Ildfaste Sten	5 605	240	1000 kg 7 986	116	1000 kg 8 740	251	ca. 5 800
Glasserede Sten, Formsten o. l.	2 808	104	43	—	127	13	—
Fliser, Klinker o. l.	11 315	313	6 581	102	3 585	155	—
Tagsten	12 746	843	1000 Stkr. 43	—	1000 Stkr. 3 623	312	16 326
Drænrør	19 817	832	1000 kg 1 546	—	1000 kg 3 886	70	—
Andre og uangivne Tegl- værksprodukter	—	323	204	—	14 936	1 072*)	—
Tilsammen	—	13 404	—	—	—	2 755	—

*) Heraf for 475 000 Kr. glasserede Rør og Rørdele, for 314 000 Kr. ildfaste Retorter og Digler samt for 195 000 Kr. glasserede Fliser til Vægbeklædning o. l.

Det vil ses, at den hjemlige Produktion ikke ganske kan dække Landets Efterspørgsel efter Teglværksprodukter, men at der indføres en Del af disse Varer fra Udlandet. Man kan maaske anslaa Landets Teglværksindustri til at dække ca. $\frac{5}{6}$ af Landets Forbrug.

9. Tørvefabrikker.

Ifølge det ved Industritællingen i 1914 tilvejebragte Materiale, der iøvrigt er blevet suppleret ved Hjælp af andre foreliggende Oplysninger¹⁾, idet det nøjagtige Antal Virksomheder er vanskeligt at fastslaa paa Grund af Driftens særlige Karakter, fandtes der i det nævnte Aar ialt 76 Tørvefabrikker, Tørveværker, o. l. industrielt drevne Mosebrug her i Landet. 57 af disse havde anden me-

¹⁾ Bl. a. Oversigter i Hedeselskabets Tidsskrift (i Nr. 19 for 1914 og i Nr. 22 for 1915).

kanisk Kraft end Vind og Vand, (30 Dampmaskiner paa 439 H. K. 38 Oliemotorer paa 293 H. K.) og beskæftigede i Sæsonen, der som Regel begynder omkring 1. Maj og slutter i August eller September, i alt 1 204 Personer, hvoraf 1 029 egentlige Arbejdere. De fleste Fabrikker ligger samlede i bestemte Egne af Jylland, men det nærmere herom vil fremgaa af det følgende.

Produktionsstatistik for 1913 modtog man fra ca. 45 Virksomheder; men paa Grund af den særlige Interesse, der under Krigen har knyttet sig til Spørgsmaalet om Fremskaffelsen af indenlandsk Brændsel, blev der i 1915, ved Sæsonens Udgang, sendt Spørgeskemaer til samtlige 76 Virksomheder angaaende Produktions- og Prisforholdene i Aarene 1914 og 1915. Efter at saa godt som alle de udsendte Skemaer var kommen tilbage i udfyldt Stand, blev Resultaterne af Undersøgelsen offentliggjort i Statistiske Efterretninger (7. Aargang Nr. 22).

Produktionen deler sig i Maskintørv, Skæretørv og Tørvestrøelse. Af sidstnævnte Vare er der dog kun tilvirket i alt 12—1 500 Tons til Værdi ca. 25 000 Kr. i 3 Fabrikker, medens der fra Sverige i det samme Aar indførtes 6 400 Tons. Af Maskintørv produceredes der ifl. de indkomne Oplysninger:

	1914	1915
paa Øerne	17,6 Mill. Stkr.	19,1 Mill. Stkr.
i Lunderskov-Eggen	6,3 — —	4,5 — —
- Silkeborg-Herning-Eggen ...	56,0 — —	63,8 — —
- Djursland og Himmerland ...	30,1 — —	35,5 — —
- Viborg-Struer-Eggen	58,7 — —	59,6 — —
nord for Limfjorden	19,4 — —	22,3 — —
	188,1 Mill. Stkr.	204,8 Mill. Stkr.

De vigtigste Produktionssteder er paa Øerne: Holmegaard¹⁾, Aamose- og Langelandsværkerne, og i Jylland: Værkerne ved Engesvang-Moselund (vest for Silkeborg), Pindstrup, (mellem Randers og Grenaa), Sparkær (ved Viborg), Rønbjerg-Vinderup (vest for Skive) samt nord for Limfjorden Lundergaard (ved den store Vildmose).

¹⁾ Der drives sammen med Glasværket og kun producerer Tørv til Brug for dette (jfr. S. 42).

Gennemsnitsvægten pr. Tørv er noget forskellig, men kan paa det nærmeste ansættes til 400 à 450 g pr. Stk., saaledes at den samlede Vægt af den foran anførte Produktionsmængde bliver 80—90 000 Tons; til Sammenligning skal anføres, at Landets Forbrug af Kul og Koks andrager ca. $3\frac{1}{2}$ Mill. Tons. Prisen pr. 1 000 Stkr. Maskintørv har under normale Forhold været ca. $4\frac{1}{2}$ Kr., beregnet pr. nærmeste Jærnbane-station ved Mosen, men i 1915 steg Gennemsnitsprisen til ca. $5\frac{1}{4}$ Kr. pr. 1 000 Stkr.

Om Landets samlede Produktion af Skæretørv har man kun ganske ufuldstændige Oplysninger, idet en stor Del af den foregaar omkring i Smaamoser til Ejerens eget Brug. De ovenomhandlede Tørveværker (særlig Holmegaard og Værkerne i Silkeborg-Eggen) producerede i alt ca. 40 Mill. Stkr. Gennemsnitsprisen var i 1914 ca. $3\frac{1}{2}$, i 1915 4 à $4\frac{1}{4}$ Kr. pr. 1 000 Stkr.

10. Glasvarefabrikker.

Af egentlige Glasværker havde der i en Aarrække bestaaet 7 her i Landet, hvoraf det ældste, Holmegaard ved Næstved, oprettedes i 1825, det yngste, i Aarhus, i 1898, men hertil kom i 1911 Vinduesglasværket »Kronborg« i Helsingør¹⁾, saaledes at der ved Industritællingen i 1914 fandtes i alt 8 Værker; 5 af disse, nemlig Værkerne i Kastrup, Odense, Hellerup, Frederiksberg og Aarhus drives i Fællesskab.

I alt beskæftigede de 8 Værker gennemsnitlig i 1913 1 214 Arbejdere²⁾, hvis nærmere Fordeling efter Beskæftigelse fremgaar af omstaaende Tabel, der tillige sonder mellem Hvidtglasværkerne (Holmegaard, Kastrup og Odense), Vinduesglasværket og Værkerne for grønt Glas (Hellerup, Frederiksberg, Aarhus og Aalborg).

I 1905 beskæftigede Hvidtglas-Værkerne 621 Arbejdere, hvilket Tal i 1914 var steget til 689; Grøntglas-Værkerne beskæftigede i 1905 501 Arbejdere, medens de i 1914 kun beskæftigede 417; baade

¹⁾ Egl. opført i 1907, men var da kun i Drift i $\frac{3}{4}$ Aar.

²⁾ Der ses herved bort fra ca. 100 Arbejdere, der beskæftigedes i det med Holmegaard forbundne Tørvebrug.

	Mænd	Kvinder	Børn	Ialt
Hvidtglas-Værker.				
Glasmagere.....	150	»	»	150
Lærlinge og Hjælpere i Hytten...	183	15	40	238
Slibere.....	80	28	»	108
Lager- og Pladsarbejdere m. v. . . .	146	47	»	193
Ialt	559	90	40	689
Vinduesglasværket.				
Glasmagere.....	48	»	»	48
Lærlinge og Hjælpere i Hytten...	26	»	»	26
Lager- og Pladsarbejdere m. v. . . .	32	2	»	34
Ialt	106	2	»	108
Grøntglasværker.				
Beskæftigede ved Glasblæsemaskine	25	»	»	25
Glasmagere.....	195	»	»	195
Lærlinge og Hjælpere i Hytten...	62	20	»	82
Lager- og Pladsarbejdere m. v. . . .	88	17	»	105
I Maskinværkstedet.....	10	»	»	10
Ialt	380	37	»	417
For samtlige Værker.....	1045	129	40	1214

i Antallet af Glasmagere og særlig i Antallet af Lærlinge og Hjælpere har der været Nedgang (henholdsvis fra 235 til 220 og fra 150 til 82). Det skal yderligere bemærkes, at Antallet af voksne mandlige Arbejdere er gaaet frem — fra 902 til 1045 for Glasindustrien som Helhed — medens Antallet af Kvinder har været stagnerende omkring 130, og Antallet af Børn er gaaet ned fra 83 til 40; Børn anvendtes i 1913 endnu kun paa et enkelt Værk.

I Hvidtglasværkerne var i Anvendelse: 6 Digelovne og 4 Kummeovne, 60 Stole i Hytten og 96 Slibeværksteder. Antallet af Slukningsdage o: det Antal Dage, som Værkets forskellige Ovne tilsammen har været slukkede i Aarets Løb, var paa hvert af Værkerne omkring 50. I Grøntglasværkerne var i Anvendelse 9 Kummeovne og af »Værksteder i Hytten« (hvor Blæsningen og Formningen foregaar) 125; et enkelt Værk er gaaet over til delvis at anvende Maskinformning; Produktionen af maskinformede Flasker var ca. 6 Mill. Stkr.

Om Produktionen af Glas skal iøvrigt anføres følgende Oversigt:

	Antal	Vægt	Værdi
Hvidtglas-Værker.			
	Stkr.	kg	Kr.
Mælkeflasker	963 700	284 400	120 600
Medicinflasker	1 521 600	131 800	78 800
Andre Flasker	2 951 100	264 300	128 500
Lampekupler	339 700	133 900	111 400
Lampeglas	2 909 600	166 000	157 200
Glas, slebne	1 311 200	229 600	202 500
— ikke slebne	2 688 800	664 200	366 400
Andre Artikler, slebne	131 600	44 200	79 600
— — ikke slebne	657 500	139 600	73 100
Halvhvide Flasker	2 359 300	841 800	202 400
Ialt...	—	2 899 800	1 520 500
Vinduesglasværket.			
	m ²	kg	Kr.
Vinduesglas	310 000	1 860 000	435 000
Grøntglas-Værker.			
	Stkr.	kg	Kr.
Helflasker af Grøntglas	6 407 500	3 806 200	651 400
Halvflasker - —	16 567 700	6 320 200	961 600
Flasker af halvhvidt Glas	538 400	207 700	52 500
Andre Flasker	519 200	250 800	64 400
Fiskekugler	185 900	67 000	11 600
Ialt...	—	10 651 900	1 741 500

Glasværkernes samlede Produktionsværdi androg saaledes i 1913 3,7 Mill. Kr. mod 2,5 Mill. Kr. i 1905. Produktionsværdien pr. Arbejder var i Hvidtglas-Værkerne henholdsvis 2210 og 2000 Kr. i de to Aar og i Grøntglasværkerne henholdsvis 4180 og 2510 Kr. For 1905 er Produktionens Art iøvrigt mindre specificeret, saaledes at man kun, som nedenfor, kan sammenligne Hovedtallene:

	1913		1905	
	1000 kg	1000 Kr.	1000 kg	1000 Kr.
Hvidtglasværker	2 900	1 520	1 425	1 241
Grøntglasværker	1000 Stkr.	24 218	1000 Stkr.	19 576
		1 741		1 256

Den store Forøgelse af Produktionsmængden paa Hvidtglasværkerne skyldes Produktionen af halvhvide Flasker. For Hovedartiklen, Grøntglasflasker, har Priserne været stigende. Den gennemsnitlige Pris var i 1913 for Helflasker 102 Kr. og for Halvflasker 58 Kr. pr. 1000 mod i 1905 77 Kr. og 48 Kr. Med Hensyn til Raastoffer er det oplyst, at Grøntglasværkerne i 1913 anvendte 13,8 Mill. kg Glasskaar.

Af Glas og Glasvarer er der en betydelig Indførsel fra Udlandet; i nedenstaaende Oversigt er denne sammenholdt med den indenlandske Produktion, for saa vidt Vareinddelingen har gjort en Sammenligning mulig:

	Indførsel		Produktion	
	Mængde	Værdi	Mængde	Værdi
	kg	Kr.	kg	Kr.
Vinduesglas.....	4 573 900	995 000	1 860 000	435 000
Andet Glas i Tavler.....	554 600	472 000	—	—
Flasker, alm. brune og grønne	444 300	169 000	10 126 400	1 613 000
— andre.....	317 000	91 000	1 980 800	647 200
Lampekupler og -glas.....	200 400	140 000	299 900	268 600
Slebne Glasvarer.....	350 300	525 000	273 800	282 100
Andre Glasvarer.....	842 800	1 181 000	803 800	439 500
Ialt...	7 283 300	3 573 000	15 344 700	3 685 400

I Tallene er for Indførselen udeladt Glødelamper, uagtet de toldmæssigt behandles som Glasvarer¹⁾, og for Produktionen de foran nævnte Fiskekugler, der udelukkende produceres til Eksport. Som det iøvrigt fremgaar af Tabellen er Produktionen af Flasker langt større end Indførselen, der væsentligst omfatter saadanne specielle Sorter som Flasker med Beslag eller Ætsning, Emballageglas eller lignende. Produktionen af Vinduesglas dækkede i 1913 kun ca. en Tredjedel af Forbruget, og egentlig Produktion af andet Tayle-glas finder ikke Sted, vel derimod Slibning, Ætsning, Foliering o. l. (se nedenfor). »Andre Glasvarer« omfatter baade Service,

¹⁾ Produktionen af Glødelamper her i Landet androg i 1913 ialt 12 000 kg til Værdi 130 000 Kr. Det hertil anvendte Glas er i Tabellen opført under Indførselen af »andre Glasvarer«.

Lampedele, tekniske Varer og andet, men da Produktionen ikke kan specificeres nærmere, er det heller ikke gjort her for Indførselens Vedkommende.

Foruden de egentlige Glasværker var der ifølge Industritællingen af 1914 13 andre Virksomheder med tilsammen 117 Arbejdere, der gav sig af med Behandling af Glas. Den største af disse (med 47 Arbejdere) er væsentligst Spejlfabrik, den næststørste (med 17 Arbejdere) er Specialfabrik for Blankslibning af Spejlglasruder, de øvrige er almindelige Glassliberier, Sandblæserier el. l. For de to førstnævnte og for de 8 største af de sidstnævnte med 57 Arbejdere gennemsnitlig i 1913 foreligger der Produktionsstatistik for 1913, hvoraf kan anføres, at Værdien af den solgte Produktion med Tillæg af Betaling for Arbejde udført for andre (indleveret Arbejde) udgjorde 727 000 Kr., hvoraf 376 900 Kr. for Blankpolering af Spejlglas (130 000 kg Glas), 163 000 Kr. for anden Slibning, og Resten for Foliering, Ætsning, Messingindfatning og andet. Produktionens Mængde lader sig ikke nærmere opgøre. Der indførtes i 1913 af folieret Glas 115 000 kg til Værdi 173 000 Kr. og af slebet, ufolieret Glas 256 700 kg til Værdi 180 000 Kr. Indførselen af ætsede Glasvarer m. v. er ikke særlig opgjort.

RÉSUMÉ EN FRANÇAIS

Le présent fascicule de la statistique de la production en 1913, dont les matériaux ont été recueillis à l'occasion du dénombrement général des métiers et de l'industrie en mai 1914, traite des industries de pierres, des industries céramiques, de la verrerie et de certaines autres industries s'y rattachant.

Parmi les carrières et les établissements où l'on taille des pierres, ceux de l'île de Bornholm sont dans une situation particulière, parce que le terrain de cette île contient une des principales matières premières de l'industrie des pierres, à savoir le granit, tandis que dans les autres parties du pays cette industrie doit chercher ses matériaux ailleurs. Les établissements de Bornholm — en tout 17, dont toutefois plusieurs sont très petits — occupaient en 1913 470 ouvriers; trois établissements s'occupent de l'extraction de granit proprement dite en même temps que de la taille de pavés etc. La production s'élevait à

	quantité	valeur
pavés	19 000 tonnes	312 000 cr.
blocage et déchets	33 000 —	128 000 -
d'autres produits	—	430 000 -
total	—	870 000 cr.

La production de blocage et de pavés est surtout basée sur l'exportation vers l'étranger. Dans les autres parties du pays il y a en tout environ 400 établissements s'occupant de la taille de pierres ou du polissage de pierres, dont toutefois la plupart sont tout petits; ainsi ils n'occupent que 500 ouvriers en tout. La production des 15 plus grands établissements avait une valeur de $\frac{3}{4}$ mill. de cr., notamment des ouvrages en granit pour bâtiments, des dalles de marbre etc.; la production de tous les autres établissements peut être évaluée à $\frac{1}{4}$ — $\frac{1}{2}$ mill de cr. Sous ce rapport il faut mentionner les

fabriques de blocage, situées surtout dans certaines contrées du Seeland et occupant environ 250 ouvriers répartis entre 20 établissements, ainsi que l'extraction de cailloux roulés sur la côte de Stevns; l'exportation de ces cailloux roulés, qui sont employés dans les moulins à ciment, montait en 1913 à 25 000 tonnes d'une valeur de 950 000 cr. Enfin il faut mentionner la fabrication de meules de moulin, dont 11 établissements ont produit environ 6 500 pièces d'une valeur de 325 000 cr. L'emploi croissant de meules artificielles dans les moulins a bien profité à cette industrie.

Le pays exploite sur une grande échelle sa richesse naturelle en calcaires et en craie. Il y a en tout 102 carrières de pierres à chaux, chaufourneries, fabriques de mortier, crayères etc occupant presque 900 ouvriers en été, la saison où le nombre des ouvriers atteint son maximum; la statistique de la production comprend les 35 plus grands établissements occupant env. 700 ouvriers. L'extraction totale de pierres à chaux s'élevait en 1913 à

	quantité	valeur
pierres à chaux à l'usage technique ...	34 600 m ³	160 700 cr.
— — — pour cuisson	98 900 -	526 200 -

La plus grande partie, env. 90 000 m³, de la production totale de pierres à chaux — il y a en outre une production de chaux d'engrais estimée, probablement incomplètement, à 37 400 tonnes — provient de la carrière de pierres à chaux de Faxø, qui exporte des quantités considérables vers l'étranger. D'autre part, le pays importe des pierres à chaux; ainsi la consommation totale s'élève à 25 400 m³ à l'usage technique et à 107 200 m³ pour cuisson; cette dernière quantité a donné en tout environ 63 000 tonnes de chaux d'une valeur d'environ 1³/₄ mill. de cr.; la consommation totale du pays est toutefois un peu plus grande, 6 500 tonnes de chaux étant importées de l'étranger en 1913. La production de craie brute s'élevait à env. 100 000 tonnes, dont la presque-totalité a été exportée; les ²/₃ proviennent de la région d'Aalborg, le reste de Stevns.

Il y avait en 1913 8 fabriques de ciment, dont les 5 sont situés près du Limfjord, les autres près du fjord de Mariager; cette industrie date, dans ce pays, d'une époque relativement récente, ne prenant son commencement qu' environ 1890; depuis lors elle a toutefois pris un grand développement; elle occupait en 1913 environ 1700 ouvriers. Le tableau ci-dessous montre la production, l'exportation et l'importation de ciment de ce pays pendant les 3 années où l' on a fait des recensements industriels:

	production	exportation	importation	consommation nationale
	tonneaux	tonneaux	tonneaux	tonneaux
1897 ...	459 000	44 300	176 200	591 000
1905 ...	1 094 000	211 300	170 300	1 053 000
1913 ...	2 965 000	1 469 000	126 000	1 622 000

La valeur vénale de la production de ciment est évaluée à 10 764 000 cr.; les fabriques de ciment ont en outre fabriqué une grande partie des futailles de bois etc. employées par elles.

Une couche de kaolin à Bornholm est exploitée par 3 établissements occupant 142 ouvriers; leur production en 1913 était de 59 600 tonnes d'une valeur de 640 000 cr.

Les deux fabriques de porcelaine du pays occupaient en 1913 env. 750 ouvriers, dont un peu plus que la moitié étaient des femmes. La production qui consiste essentiellement en articles décorés, assez fins, avait une valeur de 3,1 mill. de cr.; environ 40 % de la production est exporté; en même temps des porcelaines d'une valeur d'environ 1 mill. de cr. ont été importées. Plusieurs établissements (14 occupant environ 150 ouvriers) s'occupent de la décoration de porcelaines non décorées importées. Parmi les fabriques de faïence etc. il y a un grand établissement qui occupait env. 350 ouvriers, et dont la production en 1913 avait une valeur d'env. 1 mill. de cr. 11 établissements plus petits, occupant env. 150 ouvriers, ont en outre produit des faïences d'une valeur d'env. 37 000 cr., des articles en terre cuite d'une valeur de 150 000 cr. et des produits céramiques etc. d'une valeur de 100 000 cr. L'importation de faïences et de poteries à l'usage des ménages s'élevait en 1913 à 1 380 000 cr. Des anciennes poteries, lesquelles étaient autrefois assez répandues dans certaines contrées du pays, et des plus modernes fabriques de poterie, il y a en tout 92 occupant env. 200 ouvriers. Leur production, surtout des pots à fleurs, pots à confitures, plats simples etc. peut être évaluée à 700 000 cr. en tout. La plupart des faïences et poteries à l'usage technique et sanitaire (pour cabinets d'aisances etc.) est importée de l'étranger.

En 1914 il y avait 436 briqueteries occupant env. 7 500 ouvriers. Le nombre d'établissements diminue considérablement (en 1897 il y avait 671), tandis que le nombre des ouvriers demeure constant; ainsi la production se concentre, les établissements devenant plus grands en moyenne; les briqueteries toutes petites disparaissent et celles qui restent subissent toujours des améliorations techniques. Presque les $\frac{9}{10}$ de tous les établissements emploient maintenant des forces méca-

riques, et la fabrication des briques se fait ordinairement à la machine. Aussi quant aux fours employés pour la cuisson il s'opère un changement, les anciens hauts fourneaux peu économiques étant remplacés par des fours modernes de forme longue ou d'anneau; sur tous les fours employés en 1913 30 % étaient des hauts fourneaux, 31 % des fours de forme longue et 39 % des fours de forme d'anneau, tandis qu' en 1905 les chiffres correspondants étaient de 61, 18, 21. Les hauts fourneaux contenaient en moyenne 50—75 000 briques, tandis que les $\frac{3}{4}$ des fours de forme longue et les $\frac{2}{3}$ des fours de forme d'anneau contenaient plus de 100 000 briques. La valeur vénale de la production totale en 1913 était de 13 $\frac{1}{2}$ mill. de cr., dont les briques (534,5 mill. de pièces) rapportaient les 10 $\frac{3}{4}$ mill. de cr.; le reste de la production consistait en tuyaux de drainage (19,8 mill. de pièces), tuiles (12,7 mill. de pièces), briques réfractaires et briques hollandaises (16,9 mill. de pièces), et d'autres produits plus spéciaux. L'importation de produits de briqueterie montait en 1913 à 2 $\frac{3}{4}$ mill. de cr., notamment des briques etc. des briqueteries de la Suède et du Slesvig, des cornues réfractaires et d'autres produits semblables qui ne sont pas fabriqués dans ce pays. L'exportation de produits de briqueterie danois ne s'élevait qu' à env. 300 000 cr.

Outre par nombre de petits établissements, les abondantes tourbières du pays sont exploitées par à peu près 80 fabriques de tourbe travaillant sous des formes industrielles et occupant un peu plus de 1 000 ouvriers pendant la saison. La production de ces fabriques montait à env. 200 mill. de pièces d'une valeur d'env. 4 $\frac{1}{2}$ cr. par mille.

Parmi les verreries il y a une seule fabrique de vitres, établie en 1911 et qui en 1913 occupait env. 100 ouvriers; sa production s'élevait à 310 000 m² (poids 1 860 000 kilos) d'une valeur de 435 000 cr. Il y a 3 fabriques de verres concaves blancs, qui occupent env. 700 ouvriers et ont une production de 2,9 mill. de kilos d'une valeur de 1,5 mill. de cr., et 4 fabriques de verres concaves verts, qui occupent un peu plus de 400 ouvriers et dont la production s'élève à 10,6 mill. de kilos d'une valeur de 1,7 mill. de cr. L'importation de verreries de l'étranger a à peu près la même valeur que la production nationale (env. 3 $\frac{1}{2}$ mill. de cr.), mais la quantité produite, consistant surtout en bouteilles brunes et vertes ordinaires, est plus de deux fois plus grande que la quantité importée, qui consiste surtout en vitres (15,3 contre 7,3 mill. de kilos).
